

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ «ΕΜΟΙ ΤΟ ΖΗΝ ΧΡΙΣΤΟΣ» (Γ.Β.Μ.)	161
◆ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΑΛΗΝΗ -ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΥΞΕΙΑ (Καθηγ. Χριστοφ. Διακοπούλου)	163
◆ Ο ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	169
◆ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟ 51 μ.Χ. (Νικ. Θ. Ἀρβανίτη)	175
◆ ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΒΟΠΑΓΙΤΗ (Ποίημα Γ.Δ. Καχρυμάνη) 180	
◆ ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΝΩΣΗΣ (Ἰωάν. Χαρολαμπάκη) 181	
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΣΥΝΥΠΕΥΘΥΝΟΙ (Πανορμίτη)	186
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	187
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐπικοινωνίας τῆς Χ.Ε.Ε.) 189	
◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	192

ΕΤΟΣ 71οv

ΙΟΥΝΙΟΣ 2008

ΑΡΙΘ. 692

€ 1,20

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 71ο

ΙΟΥΝΙΟΣ 2008

Άρθ. 692

«ΕΜΟΙ ΤΟ ΖΗΝ ΧΡΙΣΤΟΣ»

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ κατ' ἔξοχὴν Ἀπόστολος τῶν Ἑλλήνων, ζῆ καὶ θὰ ζῆ ἀνάμεσά μας. Αὐτὸς ὁ πνευματικὸς γίγαντας, ποὺ ξεπέρασε μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ ἀναδείχθηκε πρωταθλητὴς στοὺς πνευματικὸς καὶ κοινωνικοὺς στίβους, παραδίδει καὶ σὲ μᾶς σήμερα τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του. Καὶ τὸ μυστικὸ του ἦταν ὁ βαθύς, ὁ ὀργανικὸς σύνδεσμός του μὲ τὸν Χριστό. Τὸν Χριστὸ ποὺ μεταμορφώνει τὴν κοινωνία καὶ τὸν ἄνθρωπο, σὲ νέο ἄνθρωπο, ἐλεύθερο, ἀληθινό.

Ἰδιαίτερα ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῦ χρωσῶμε πολλά. Ἡ παρουσία του στὴν Ἑλλάδα σηματοδοτεῖ μιὰ νέα ἐποχὴ. Οἱ ἐπιστολές του ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητο πνευματικὸ θησαυρό. Τὸ φωτεινὸ παραδείγμα του, ἡ κοινωνικὴ διδασκαλία του, ὁ ἀνυπέροβλητος ὕμνος τῆς ἀγάπης του στοὺς Κορινθίους, μᾶς χρεώνει καὶ μᾶς ὑποχρεώνει. Μᾶς πρόσφερε ὄχι μόνο τὸ αἰώνιο, τὴν ἀπάντηση στὰ μεγάλα μεταφυσικὰ προβλήματα, ἀλλὰ μὲ τὸν γνήσιο Χριστιανισμὸ μᾶς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ διαφυλάξουμε τὸν προγονικὸ μας θησαυρό. Γιὰ νὰ ἀποτελεσθῆ ἔτσι ἡ θαυμαστὴ σύνθεση τοῦ ἑλλη-

νοχριστιανικοῦ πνεύματος.

Ἄν τὸν ἀντικρῶσουμε ὡς Εὐρωπαῖοι θὰ διαπιστώσουμε ὅτι σ' αὐτὸν χρωσῶμε τὸν πολιτισμὸ μας. Τὸ ὄραμα ποὺ τὸν καλοῦσε, «**διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοηθήσον ἡμῖν**» (Πράξ. ιστ'9), ἦταν ἡ ἀγωνιώδης φωνὴ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν Χριστιανισμὸ. Ἡ χρεοκοπημένη πνευματικὰ Δύση παρακαλώντας ζητοῦσε τὸ ὠραιότερο δῶρο ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο ποὺ θὰ γινόταν ὁ ἀναμορφωτὴς καὶ θεμελιωτὴς τοῦ πνευματικοῦ της πολιτισμοῦ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιό Του. Ἡ ὥρα ποὺ πρωτοπάτησε τὸ πόδι του στὴν Εὐρώπη, ἐκεῖ στοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας, ἔμεινε ἱστορικὴ. Ἀπὸ τότε ἀνοίγει ἡ πελώρια πύλη, ἀπὸ ὅπου ξεχύνεται ὁ χεῖμαρρος τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ τὸ φῶς, αὐτὸ τὸ πνεῦμα, δημιουργεῖ τὸν μοναδικὸ πολιτισμὸ ποὺ ἀναχαιτίζει τὰ ὀρητικὰ κύματα τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ ἐκπολιτίζει τὸν ἄξεστο Εὐρωπαῖο. Εἶναι γενικὰ παραδεκτὸ πὼς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἔχουν χριστιανικὴ θεμελίωση, παύλειο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε.

Τὸ μυστικὸ του ἡ ἀγάπη, ἡ πηγαιὶ ἀγάπη ποὺ ἀγκαλιάζει ὅλους τοὺς ἀν-

θρώπους και πλησιάζει τις καρδιές. Ὁ θεῖος Παῦλος ὑπῆρξε ὁ πρωταθλητής στὸ στίβο τῆς ἀγάπης. Ἡ βασίλισσα αὐτῆ τῶν ἀρετῶν χαρακτηρίζε τὴ ζωὴ του. Μὲ τὸ ὀδηγητικὸ φῶς τῆς ἀγάπης μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τὸν μέγα Ἀπόστολο. Ὁ ὀρμητικὸς χαρακτήρας του ἴσως δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ θαυμάσουμε τὸν πλούσιο συναισθηματικὸ του κόσμο. Ἐνα κόσμο σπάνιας τρυφερότητας, συμπόνιας καὶ πλούσιας ἀγάπης. Μιὰ ματιὰ στὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴ του εἶναι ἀρκετὴ νὰ μᾶς πείσῃ.

Καὶ ποῦ δὲν ἔδωσε ἀπάντησὴ ὁ γίγαντας αὐτὸς τοῦ πνεύματος! Στὸ πρόβλημα τῆς ἰσότητος τῶν φύλων καὶ τῶν ἀνθρώπων γενικώτερα ὑπῆρξε πρωτοπόρος. Σήμερα ποῦ ὁ ρατσισμὸς, ἡ ξενοφοβία, τὰ μίσῃ, οἱ ἀντιπάθειες καὶ οἱ ἐχθρότητες μαστίζουν μιὰ παραπαίουσα ἀνθρωπότητα, ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν θὰ διακηρύξῃ, πρὸς πᾶσα κατεύθυνση, τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφοσύνης, τῆς πολυσυζητημένης οἰκουμενικότητος: **«Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλην, οὐκ ἐνὶ δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»** (Γαλάτ. γ' 28). Δὲν ὑπάρχουν πιὰ διαφορὲς ἐθνικότητος, κοινωνικῆς τάξεως καὶ φύλου γιὰ τὸν κήρυκα τῆς ἰσότητος. Δὲν ὑπάρχει διάκριση δούλου καὶ ἐλεύθερου. Δὲν ὑπάρχει ἄρσεν καὶ θῆλυ. Μὲ τὴν ἔνωσή σας μὲ τὸν Χριστὸ γίνετε ὅλοι ἓνας νέος ἄνθρωπος. Καὶ νὰ σκε-

φθῆ κανεὶς πὼς ἀγωνίστηκε ἐδῶ καὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ τὰ μεγάλα αὐτὰ συνθήματα, τὰ ὁποῖα καπηλεύονται μέχρι σήμερα οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ἀκόμα ὁ κατ' ἐξοχὴν κήρυκας καὶ ἀγωνιστῆς τῆς δικαιοσύνης. Δὲν **«μετασχηματίζεται ὡς διάκονος δικαιοσύνης»** (Β' Κορινθ. ια' 15), ἀλλὰ ζῆ **«ἐν πάσῃ δικαιοσύνη»** (Ἐφeso. ε' 9) καὶ **«διώκει»**, ἐπιδιώκει ἀνὰ πᾶσα στιγμὴ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν συνιστᾷ στοὺς μαθητὲς του. Τὸ ἴδιο μαχητὴς καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας ὄλων τῶν ἀνθρώπων. **«Ἀδελφοί μου, θὰ πῆ, ὅλοι ἐσεῖς προσκληθήκατε ἀπὸ τὸν Χριστό, γιὰ νὰ εἴσατε ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε δουλεία καὶ μὴ τὴν χρησιμοποιοῦτε ὡς δικαιολογία ὑποδουλώσεως στὰ πάθη».** (Γαλ. ε' 13).

Αὐτὲς εἶναι μερικὲς πτυχὲς τῆς μεγάλης καὶ ἀγίας ζωῆς του. Ἀντικρούζοντας τες ὁ θαυμασμὸς μας γίνεται ἀπειριόριστος. Στὸ πρόσωπό του ἀναγνωρίζουμε τὸν οὐράνιο ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐπίγειο ἄγγελο. Καὶ τὸ ἐρώτημα, γιὰ τὸ ἀσύγκριτο αὐτὸ μεγαλεῖο του, ἔχει τὴν ἀπάντησή του. Ὁ θεῖος Παῦλος ζοῦσε γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ ὁ Χριστὸς ζοῦσε μέσα του. Ἦταν ἡ ἔμπνευση καὶ ἡ κινητήρια δύναμή του. **«Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός»** (Φιλιπ. α' 21) διεκήρυττε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ τὸν μεταμόρφωνε στὸν πιὸ δυναμικὸ καὶ ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο.

Γ. Β. Μ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΑΛΗΝΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΥΕΞΙΑ *

I. Ἡ κοινωνική εὐθύνη τῶν ἐπιχειρήσεων ἔναντι τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου

1. Οἱ συνέπειες τῆς ἀπάνθρωπης συμπεριφορᾶς τοῦ καπιταλισμοῦ κατὰ καὶ μετὰ τὴν Βιομηχανική Ἐπανάσταση

Ἡ μεταχείριση τῶν ἐργατῶν κατὰ τὴν Βιομηχανική Ἐπανάσταση ἦτο ἀπάνθρωπη. Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ ἐγέννησε τὸν κομμουνισμό. Οἱ δύο γεννηθέντες ἀπὸ τὸν ὕλισμό ὁμογάλακτοι ἀδελφοί, συνέλαβαν τὴν ἰδέα νὰ καταργήσῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἔτσι, ἄρχισε ὁ Ψυχρὸς Πόλεμος, ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ οἱ τοπικοὶ πόλεμοι, γιὰ νὰ ἐκπορθῆσῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπὸ χώρες τῆς ἐπιρροῆς του. Οἱ πολυδάπανοι τόσον τοπικοὶ πόλεμοι, ὅσον καὶ ἐξοπλισμοί, ἔφεραν στὸ χεῖλος τῆς χρεωκοπίας τὶς δύο ὑπερδυνάμεις, Σοβιετικὴ Ἐνωση καὶ ΗΠΑ καὶ ἔτσι ὀδηγήθησαν στὴ συνεννόηση γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἀτομικῶν. Τότε, ἡ διεθνὴς κοινωνία πῆρε μιὰ βαθιὰ ἀναπνοή, γιὰτὶ ξέφυγε ἀπὸ τὴν σύγκρουση τῶν δύο ὑπερδυνάμεων καὶ τὴν παγκόσμια ἀτομικὴ αὐτοκτονία. Πόσα ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἐθυσιάσθησαν ἀπὸ πείνα, κακουχίες καὶ ἐκτελέσεις ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ σύγκρουση Καπιταλισμοῦ - Κομμουνισμοῦ; Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τοῦ

Freedom House, ἀπὸ τὸ 1900 - 1986, στοὺς δύο Παγκόσμιους καὶ Ἐμφυλίου πολέμους, σκοτώθηκαν 26 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι. Οἱ ἐκτελεσθέντες ἐν καιρῷ «εἰρήνης» στὶς κόκκινες δικτατορίες, ἀνέρχονται στὰ 65 ἑκατομμύρια καὶ στὶς μαῦρες δικτατορίες στὰ 23 ἑκατομμύρια, δηλαδή συνολικὰ 88 ἑκατομμύρια. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ὅσοι πέθαναν ἀπὸ πείνα, κακουχίες, βασανισμοὺς καὶ ἐκτέλεση ἀπὸ τὸ 1760 ἕως σήμερα πού ὁ ἀριθμὸς εἶναι βέβαια πολὺ μεγάλος. Δυστυχῶς καὶ στοὺς σημερινούς καιροὺς ἔχουμε ταξικὲς συγκρούσεις στὸν κόσμo, ἰδίᾳ στὴν Ἰνδία. Ποιοὶ λοιπὸν ζοῦσαν τὴν κοινωνικὴ γαλήνη; Οἱ λοιμοκτονοῦντες καὶ ὑποφέροντες ἐργάτες ἀπὸ τὸ 1760 ἕως τὸ 1900, ἐπὶ ἓναν αἰῶνα περίπου; Οἱ ἐργάτες πού μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ἄρχισαν αἱματηροὺς ἀγῶνες γιὰ νὰ ἐνωθοῦν σὲ σωματεῖα καὶ συνδικάτα καὶ ν' ἀποκτήσουν φωνὴ γιὰ τὰ δίκαια αἰτήματά τους; Οἱ κεφαλαιοκράτες πού ἔδλεπαν τὸ ἔδαφος νὰ κινεῖται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους καὶ ἀντιμετώπιζαν τὴν ἔχθρα καθημερινῶς τῶν συνεργατῶν τους; Οἱ ἐργάτες μὴ μέλη τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος πού δὲν τολμοῦσαν νὰ ποῦν λέξη γιὰτὶ κινδύνευαν νὰ ὑποβιασθοῦν κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ; Οἱ βιαζόμενοι νὰ ὁμολογήσουν πράξεις πού δὲν ἔκαναν; Οἱ φυλακισμένοι ἢ οἱ ἀποστελλόμενοι στὰ κάτεργα τοῦ θανάτου; Οἱ δραπετεύοντες μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸ παράδεισο; Οἱ σύντροφοι πού ἐκκαθαρίζοντο,

* Εἰσήγησις εἰς τὴν διημερίδα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν 70 χρόνων ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ τῆς.

ιδία ἂν ὁ λόγος τους ἀσκοῦσε ἐπιρροή; Ἀκόμη, εἶχαν γαλήνη οἱ πολεμοῦντες στοὺς τοπικοὺς πολέμους μετὰ τὸ '45; Οἱ πρόσφυγες αὐτῶν τῶν πολέμων; Αὐτοὶ ποὺ φύλαγαν ἔνοπλοι τὰ χωριά τους; Οἱ ἀπαγόμενοι, αὐτοὶ ποὺ σκότωναν μὲ ἄγριο τρόπο τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀπὸ τίς δύο παρατάξεις; Αὐτοὶ ποὺ ἀπὸ τὸ 1760 ἔνοιωθαν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τους νὰ διώκονται, νὰ ὑποφέρουν, νὰ φυλακίζονται, νὰ ἐκτελοῦνται; Ἀλλοίμονο ἢ χωρὶς ἀνθρώπινο πρόσωπο συμπεριφορὰ τῶν ἐργοδοτῶν κατὰ καὶ μετὰ τὴν Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση εἶχε μία τόσο τραγικὴ συνέπεια, σχεδὸν σὲ παγκόσμια κλίμακα καὶ γιὰ αἰῶνες.

2. Ἡ σχέση ἐργοδοτῶν - ἐργατῶν μετὰ τὸ 1945

Οἱ ἐργοδότες, ὡς μοναδικὸ σκοπὸ τῆς δραστηριότητός τους εἶχαν τὸ κέρδος, πολλὲς φορὲς καὶ παρανόμως. Πρὶν ἀπὸ τὸ Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τὰ ἐργατικά συνδικάτα εἶχαν φωνὴ καὶ πολλὲς χώρες, καὶ ἡ Ἑλλάς, εἶχαν ικανοποιήσει ὅλα σχεδὸν τὰ ἐργατικά αἰτήματα. Τὸ ὀκτώωρο, τὴν αὐξημένη ἀμοιβὴ τῶν ὑπερωριῶν καὶ τῶν ἀργιῶν, τίς ἐτήσιες ἄδειες, τὴν κοινωνικὴ ἀσφάλιση κ.λ.π., ὅπως καὶ τὴν λειτουργία ὀργάνων ἐφαρμογῆς τῶν ἐργατικῶν νόμων. Μετὰ τὸ 1945, τὰ ἐργατικά συνδικάτα εἶχαν ἐξελιχθεῖ σὲ μονοπώλια προσφορᾶς ἐργασίας, μὲ μεγάλη πολιτικὴ δύναμη καὶ ἐπέβαλαν ἐπαχθεῖς ὅρους γιὰ τοὺς ἐπιχειρηματίες. Στὴ Βόρειο Ἀμερικὴ καὶ Εὐρώπῃ ἰδρύθηκαν ἐνώσεις καταναλωτῶν, οἱ ὁποῖες ἤλεγχαν διὰ τῶν ὀργάνων τους τὴν ποιότητα τῶν προϊόντων κατὰ κλάδους καὶ δημοσίευαν συγκριτικούς πίνακες, σὲ σχέση πρὸς τὴν τιμὴ καὶ ἀσκοῦσαν κριτικὴ. Παράλληλως εἶχε διαμορφωθεῖ ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ ἐπιχειρηματίες εἶναι βλαπτικοὶ παράγοντες τῆς κοινωνίας καὶ πρέπει νὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ

δημόσιες ἐπιχειρήσεις. Ἔτσι, ἡ μοναδικὴ ἐπιδίωξη τοῦ κέρδους ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρηματίες εἶχε σὰν συνέπεια: τὴν συνεχῆ σύγκρουση μὲ τίς ἐργατικὲς ἐνώσεις, τίς συχνὲς ἀπεργίες, τὴν χαμηλὴ παραγωγικότητα, τὸν ἀθέμιτο ἀνταγωνισμὸ δημοσίων ἐπιχειρήσεων, τὴν ἀλλοπρόσαλλη δημοσιονομικὴ πολιτικὴ Κυβερνήσεων εἰς βάρος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, τίς διώξεις τῶν ἐνώσεων καταναλωτῶν, οἱ ὁποῖες προκαλοῦσαν σοβαρὲς ζημιές ἢ καὶ τὴν διακοπὴ λειτουργίας ἐπιχειρήσεων. Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη ὠδήγησε πολλὲς ἐπιχειρήσεις σὲ διακοπὴ λειτουργίας ἢ σὲ ἀποδημία. Περαιτέρω, ἡ χαμηλὴ παραγωγικότητα αὐξάνει τὸ κόστος καὶ τίς τιμὲς τῶν προϊόντων μιᾶς χώρας καὶ μειώνει τίς ἐξαγωγῶν, προκαλεῖ ἀνεργία, μείωση τοῦ ΑΕΠ (Ἀκαθαρίστου Ἐθνικοῦ Προϊόντος) μείωση τῶν ἐσόδων τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο ἀντιμετώπιζε αὐξημένους δαπάνες γιὰ τὴν κάλυψη αὐξημένων ἐπιδομάτων ἀνεργίας καὶ κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις. Πολλὲς χώρες, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αὐξημένων δαπανῶν, προσέφευγαν στὴν ἐκτύπωση νέου νομίσματος ποὺ προκαλοῦσε πληθωρισμὸ, αὐξηση τῶν ἐπιτοκίων, μείωση τῶν ἐπενδύσεων καὶ περαιτέρω αὐξηση τῆς ἀνεργίας. Σὲ ὀρισμένους χώρες, οἱ ἀνεργοὶ κατέβηκαν στοὺς δρόμους διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῶν συνδικάτων καὶ τῶν κυβερνήσεων, ὅτι φροντίζουν τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἀγνοοῦν τοὺς ἀνέργους.

3. Ἡ πορεία πρὸς τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τοὺς ἐργάτες καὶ τὸ κοινωνικὸ σύνολο, ἀπὸ τὸ 1980 μέχρι σήμερα

Ἐπειδὴ ἡ συνέχιση αὐτῆς τῆς οικονομικῆς παρακμῆς θὰ ὀδηγοῦσε σὲ κοινωνικὴ κρίση, ἀκαδημαϊκοὶ καὶ στελέχη μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἔσπευσαν γιὰ νὰ βρεθεῖ

έξοδος από την κρίση κατά τὸ τέλος τοῦ 1970 καὶ ἀρχὰς τοῦ 1980. Στὴν ἀρχὴ κατέφυγαν στὴ σύνδεση τῆς ἀμοιβῆς μὲ τὴν παραγωγικότητα. Ἡ λύση αὐτὴ ὅμως, δὲν ἦτο ἐπαρκὴς διότι δὲν καλλιιεργεῖ τὸ πνεῦμα συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης, τὸν ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἐργασία καὶ δὲν θεραπεύει τὶς ἐσωτερικὲς προστριβές. Ἡ λύση βρέθηκε στὴν ἰδέα ὅτι κάθε οἰκονομικὴ μονάδα ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἓνα σύστημα. Ἐνα σύνολο στοιχείων ἀνθρώπων, ὑλικῶν, μέσων καὶ κεφαλαίων, ἄρρηκτα συνδεδεμένων, ἀλληλοεξαρτημένων καὶ ἀλληλοεπηρεαζομένων. Τὸ βασικὸ μέρος κάθε οἰκονομικῆς μονάδος εἶναι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὄχι τὰ ὑλικά μέσα ἢ τὰ κεφάλαια. Οἱ ἄνθρωποι, ἐργαζόμενοι μὲ εὐθύνη, συνέπεια καὶ ἀφοσίωση δημιουργοῦν τὰ ὑλικά μέσα καὶ τὰ κεφάλαια καὶ ὄχι τὸ ἀνάποδο. Ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι εἶναι οἱ ψυχὴ τῆς ἐπιτυχίας, πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ ἀγάπη, ὡς ψυχοσωματικὲς ἐνότητες μὲ ἐλευθέρου βούληση καὶ σκέψη, μὲ συναισθήματα ποῦ μποροῦν νὰ δώσουν τὰ πάντα γιὰ κάτι ποῦ τοὺς ἐμπνέει καὶ τοὺς κάνει εὐτυχεῖς. Εὐτυχεῖς τοὺς κάνει ἡ γνήσια ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διοικούντων πρὸς τοὺς ἐργαζομένους γιὰ ὅλα τοὺς τὰ προβλήματα ποῦ μεταβάλλει τὸν χῶρο ἐργασίας σὲ μία ὄση ἀλληλεγγύης, ὅπου ὅλοι μαζί εὐτυχιόμενοι καταβάλλουν κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν ποῦ θεραπεύουν τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ δίνει νόημα καὶ περιεχόμενο στὴ ζωὴ τους.

Μὲ αὐτὴ τὴ ἀντίληψη οἱ ἐπικεφαλεῖς τῶν οἰκονομικῶν μονάδων ἐπιδιώκουν:

(α) Τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, τὴν παραγωγή προϊόντων καὶ ὑπηρεσιῶν γιὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ἐξυπηρέτηση τῶν

ἀναγκῶν τῶν πελατῶν τους, μὲ σεβασμὸ πρὸς τὴν προσωπικότητα, τὰ ἥθη καὶ τὴν υἰγεία τους.

(β) Τὴν παροχὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς προϋσταμένους πρὸς τοὺς ὑφιστάμενους κάθε βοήθειας γιὰ τὴν βελτίωση τῆς ἀποδόσεως πρὸς τοὺς ὑφιστάμενους κάθε βοήθειας γιὰ τὴν βελτίωση τῆς ἀποδόσεως καὶ τῆς προαγωγῆς των, ὅπως καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν συναδέλφων.

(γ) Τὴν κάλυψη κάθε δαπάνης μετεκπαιδύσεως κάθε ἐργαζομένου ποῦ τὸ ἐπιθυμεῖ.

(δ) Τὴν σύνταξη κανονισμοῦ ὑπηρεσίας, ποῦ καθορίζει τὶς ἐπιδιώξεις κάθε θέσεως, ἀφήνοντας ἐλεύθερο κάθε ἐργαζόμενο νὰ ἀναπτύξει τὴν πρωτοβουλία του.

(ε) Τὴν ἐμπέδωση τοῦ συναισθήματος δικαίας κρίσεως διὰ θεσπίσεως κριτηρίων μὲ τὴν συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων, γιὰ τὴν μέτρηση τῆς ἀποδόσεως κάθε ἐργαζομένου καὶ οἱ προαγωγὲς ἐνὸς ἐκάστου ἀκολουθοῦν τὴν ἀπόδοσή του.

(στ) Μεγάλες ἐταιρεῖες, διατηρώντας τὶς οἰκονομίες μεγέθους, διαίρωνται σὲ μικρότερες μονάδες τῶν 300 περίπου προσώπων, ὥστε νὰ γνωρίζονται μεταξὺ τους καὶ νὰ ἀποτελοῦν μία οἰκογένεια.

(ζ) Σὲ κάθε ἐργαζόμενο, ἀπὸ τὴν καθαρίστρια καὶ τὸν ἐργάτη αὐλῆς, τονίζεται ἡ μεγάλη σημασία τῆς συμβολῆς του.

(η) Σὲ κάθε μονάδα λειτουργεῖ ὁμάδα ἀγάπης ἀπὸ ἐθελοντὲς ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἴδια ὁμάδα ὀργανώνει ψυχαγωγικὲς εὐκαιρίες γιὰ τὴν στενότερη σύνδεση τῶν ἐργαζομένων μεταξὺ τους.

(θ) Κάθε μονάδα προσπαθεῖ νὰ καλλιιεργεῖ καλὲς σχέσεις καὶ νὰ εἶναι συνεπὴς στὶς ὑποχρεώσεις της πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς συνεργάτες (προμηθευτὲς, ἐμπόρους, δια-

νομείς, μεταφορεῖς, Τράπεζες κ.λ.π.).

(ι) Τὰ θετικά ἀποτελέσματα διαιροῦνται σὲ τέσσερα μέρη: Ἐνα μέρος γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὸν ἐκσυγχρονισμό, τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς συναγωνιστικότητος, γιὰ νὰ ἔχουν ὅλη τὴν ἐργασία τους. Ἐνα δεύτερο μέρος γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν μετόχων διὰ νὰ πορίζονται τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια δι' ἐκδόσεως νέων μετοχῶν, τὸ τρίτο μέρος γιὰ τοὺς ἐργαζομένους καὶ τέλος, ἓνα μικρότερο ποσὸ γιὰ τὴν βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν τῆς περιοχῆς τῆς μονάδος.

(ια) Κανεὶς δὲν ἀπολύεται παρὰ μόνο γιὰ ἠθικοὺς λόγους, κακὴ συμπεριφορὰ καὶ ἀνικανότητα νὰ ἀποδώσει, παρὰ τὴν βοήθεια ποὺ δέχεται. Τὸ πλεονάζον προσωπικό, λόγω τεχνολογικῶν ἐξελίξεων ἀπορροφᾶται: 1) ἀπὸ τοὺς ἐξερχομένους λόγω συντάξεως ἢ ἐθελούσια παραιτουμένων, 2) ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἐπεκτάσεις τῆς ἐταιρείας, 3) Στελέχη τῆς ἐταιρείας μὲ ἐργαζομένους, βοηθοῦνται ἀπὸ τὴν ἐταιρεία στὴν δημιουργία ἐταιρειῶν ἐξωτερικῶν συνεργατῶν, γιὰ τὴν προμήθεια πρώτων καὶ βοηθητικῶν ὑλῶν, γιὰ τὴν ἐμπορία καὶ κυκλοφορία τῶν προϊόντων καὶ τὴν συντήρηση τῶν προϊόντων, γιὰ τὶς μεταφορὲς κ.λ.π. Ἐταὶ ἐμπεδώνεται ἡ πεποίθηση ὅτι κάθε μέλος τῆς οἰκογενείας τῆς ἐταιρείας δὲν ἀπολύεται, ἀλλὰ προάγεται μέχρι τῆς συνταξιοδοτήσεώς του.

Ἐὐταν ὁ ἐργαζόμενος συνειδητοποιεῖ:

– Ἐὐτι συμβάλλει στὸ καλὸ τῆς κοινωνίας, μὲ τὴν ἐντιμὴ ἐξυπηρέτηση ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, μὲ σεβασμὸ στὸ περιβάλλον καὶ αὐξηση τῆς ἀπασχολήσεως.

– Ἐὐτι ἀγκαλιάζεται μὲ ἀγάπη αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του μὲχρι συνταξιοδοτήσεως καὶ πέραν αὐτῆς καὶ ζεῖ σὲ μία ἀτμόσφαιρα ἀλληλεγγύης, ἐργάζεται μὲ ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς μονάδος στὴν ὁποία ἀνήκει.

Γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι λόγω τῆς ὑψηλῆς παραγωγικότητος ὅλων τῶν ἐργαζομένων, ἡ συναγωνιστικότητα τῶν ἐταιρειῶν ὑψηλῆς κοινωνικῆς εὐθύνης εἶναι μεγάλη, λόγω συνεχοῦς βελτιώσεως τῆς ποιότητος καὶ τῆς τιμῆς τῶν προσφερομένων προϊόντων καὶ συνεπῶς καὶ τῆς συνεχοῦς ἀνόδου τῶν πωλήσεων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀποδεικνύεται συνεπῶς ὅτι ἡ οικονομικὴ δραστηριότητα, συνδυασμένη μὲ ὑψηλὴ κοινωνικὴ εὐθύνη συνεπάγεται κοινωνικὴ γαλήνη καὶ οἰκονομικὴ εὐεξία.

Πρόσοφατα πιστωτικά ἰδρύματα καὶ ἐπενδυτές, γιὰ τὴν τοποθέτηση κεφαλαίων προτιμοῦν τὶς ἐταιρεῖες ὑψηλῆς κοινωνικῆς εὐθύνης.

Ἐπὸ τὸ 2000, ὁ ΟΗΕ, ἡ Ε.Ε. καὶ οἱ μεγάλες ἐταιρεῖες στὶς ἀναπτυγμένες χώρες στὴν Ε.Ε. καὶ τὴν Ἑλλάδα, γίνονται κήρυκες, προσκαλώντας ὅλες τὶς ἐπιχειρήσεις ν' ἀναπτύξουν τὴν κοινωνικὴ τους εὐθύνη. Ἐπὸ προσπάθεια αὐτὴ πέτυχε πολλὰ γιὰ τὴν κοινωνικὴ γαλήνη. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν πέτυχε εἶναι ἡ μείωση τῆς ὑπεραπασχόλησης ὑψηλόβαθμων καὶ καλὰ ἀμοιβομένων στελεχῶν, ποὺ ἐπηρεάζει βέβαια τὴν οἰκογενειακὴ τους ζωὴ.

II. Ἐπὸ ἠθικὴ τῆς κοινωνικῆς γαλήνης

Τί εἶναι ἡ κοινωνικὴ γαλήνη ποὺ ζητοῦν ὅλοι; Ἐπὸ κοινωνικὴ γαλήνη εἶναι ἓνα δίωμα ποὺ καλλιεργεῖται καὶ προάγεται ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ, τὸν σεβασμὸ, τὸ γνήσιο ἐνδιαφέρον τῶν ἰσχυροτέρων πρὸς τοὺς ἀσθενεστέρους. Ἐὐταν ὁ ἰσχυρὸς ἀγκαλιάζει τὸν ἀσθενέστερο σὰν νὰ εἶναι μέλος τῆς ὑπάρξεώς του, μὲ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητάς του, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς υγείας του καὶ ἔχοντας πλήρη ἀντίληψη τῶν προβλημάτων τοῦ ἀσθενεστέρου, προσπαθεῖ νὰ τὰ ἱκανοποιήσει μὲ δικαιοσύνη. Δικαιοσύνη ἐν προκειμένῳ, δὲν εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀπορρεῖ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νόμο. Εἶναι αὐτὴ

που πηγάζει από τον ηθικό νόμο της αγάπης, όπως την παρέδωσε Αυτός που είναι αγάπη και έθελούσια σταυρώθηκε για την αγάπη. Όταν οι ασθενέστεροι αντιμετωπίζονται μ' αυτή την αγάπη θεωρούν τους ισχυροτέρους δικούς τους. Τότε, μεταξύ των ασθενεστέρων και των ισχυρών κυριαρχεί η κοινωνική γαλήνη, που είναι προϊόν της αγάπης, της μιάς και άναυκτα καταστάτου αγάπης.

III. Η συμβολή του Χριστιανισμού στην κοινωνική γαλήνη και την οικονομική ευεξία

Υπήρξαν εξέχοντες πολιτικοί, οι οποίοι, λόγω των χριστιανικών πεποιθήσεών τους, συνέβαλαν ουσιαστικά στην βελτίωση της θέσεως και της ζωής των εργαζομένων και συγχρόνως φρόντισαν για την άρμονική συνεργασία εργοδοτών και εργαζομένων και βοήθησαν στην κοινωνική γαλήνη και την οικονομική ευεξία της χώρας τους. Τέτοιοι ήταν οι πρώτοι κυβερνώντες, μη ζώντες πλέον, από το 1945: α) στη Μεγάλη Βρετανία, Ο πρωθυπουργός Άτλυ και ο επί των Οικονομικών Υπουργός Σέρ Στάφορντ Κρίλς της Εργατικής Κυβερνήσεως και β) στη Γερμανία οι Χριστιανοδημοκράτες Καγκελάριος Άντενάουερ και Άντικαγκελάριος Έρχαρντ. Υπάρχουν και σήμερα στην Ευρώπη αναλόγου αξίας και επιτυχοῦς συμβολής στο θέμα της κοινωνικής γαλήνης, οι οποίοι διέπονται από τις χριστιανικές αξίες.

Περαιτέρω είναι γνωστό ότι υπήρξαν και υπάρχον βιομήχανοι στην Αμερική, την Ευρώπη και την Ελλάδα, οι οποίοι λόγω του ήθους τους και των χριστιανικών τους πεποιθήσεων, έκαναν πολλά για τους εργάτες, ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία, τη νοοτροπία και τις δυνατότητές τους.

Στην Ελλάδα, από το 1945 έως το

1980, βιομήχανοι προσέφεραν βρεφονηπιακό σταθμό που έξυπηρετούσε τις εργαζόμενες μητέρες, σίτιση των εργαζομένων και ειδική φροντίδα για το χώρο εργασίας και την υγεία των εργατών. Ειδική μεταχείριση κατά τα Χριστούγεννα και το Πάσχα των εργαζομένων, πέραν του προβλεπομένου δώρου. Πρόσθετη αμοιβή στους εργάτες καλής απόδοσεως. Προσωπική φροντίδα για κάθε εργαζόμενο χωριστά ανάλογα με τα οικογενειακά του προβλήματα. Άσθένεια ή σπουδή παιδιών κ.λ.π.

Το 2000, ειδικοί του Παντείου Πανεπιστημίου, συνεργάζονται με ξένους, διενήργησαν έρευνα για την εταιρική κοινωνική ευθύνη στην Ελλάδα. Τις Ελληνικές Επιχειρήσεις τις κατέταξαν σε τέσσερις κατηγορίες. Οι δύο πρώτες κατηγορίες περιλαμβάνουν τις αδιάφορες για την κοινωνική ευθύνη και τις επιχειρήσεις και αποσπασματικά επιδιώκουν με χορηγίες να διαφημισθούν. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει επιχειρηματίες που έχουν φιλόλαμπρο αντίληψη και ενεργοῦν δάσει ηθικών αξιών και το φιλανθρωπικό τους έργο δέν το δημοσιοποιούν, λόγω των αρχών τους. Η τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις που η εταιρική κοινωνική ευθύνη αποτελεί την καρδιά της φιλοσοφίας των αποφάσεων και ενεργειών, με τη συμμετοχή των εργαζομένων.

Είναι προφανές ότι το ύψηλò ήθος και οι ανθρωπιστικές αξίες πολιτικών της Ευρώπης, όπως και η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων της Ευρώπης και Αμερικῆς από το 1945 και έντεῦθεν, οφείλεται στο ιεραποστολικò έργο της Εκκλησίας στις χώρες τους.

Τò φιλανθρωπικό έργο των Ελλήνων επιχειρηματιών και η ύψηλή κοινωνική ευθύνη των Ελληνικών Επιχειρήσεων, οφείλεται στο έργο της Εκκλησίας μας, της οποίας βασικοί παράγοντες του ιεραπο-

στολικού έργου της είναι οι ιεραποστολικές αδελφότητες, οι οποίες συνέβαλαν ουσιαστικά στην κατά Χριστό αναγέννηση σεβαστού μέρους του κλήρου και του λαού, συμπεριλαμβανομένων και πολλών που ήταν ή εξελίχθησαν σε επιχειρηματίες. Κάθε ιεραποστολική δραστηριότητα στην Ελλάδα και σε όλον τον κόσμο, από κληρικούς ή λαϊκούς, από γονείς και δασκάλους, από επιστήμονες και απλοίους ανθρώπους που με τη ζωή και τον λόγο τους κηρύσσουν Χριστό, έχουν ένα σοβαρό μερίδιο στην ανάπτυξη της κοινωνικής ευθύνης και της οικονομικής ευεξίας.

Στη χώρα μας υπήρξαν μικρές και μεσαιού μεγέθους επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν από μέλη αυτού του έργου, που υπήρξαν χριστιανικές κυψέλες, όπου εργαζόμενοι και εργοδότες ήταν μία οικογένεια που έχαιρον μεγάλης φήμης στην πόλη τους και την γύρω περιοχή τους.

Μέλη της Χ.Ε.Ε. που υπηρέτησαν ως τεχνικά ή οικονομικά στελέχη επιχειρήσεων, συνέβαλαν ουσιαστικά στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, αλλά και στη βελτίωση των σχέσεων εργοδοσίας - εργαζομένων, καλλιεργώντας μία ατμόσφαιρα αλληλοκατανοήσεως, αλληλεγγύης και κοινωνικής γαλήνης. Επίσης, μέλη της Ένώσεώς μας βοήθησαν τις πτωχές χώρες, συνεργαζόμενοι με την Διεθνή Τράπεζα Ανάπτυξης, στην ανάπτυξη παραγωγής ενέργειας από πηγές άβλαβεις για το περιβάλλον και έγραψαν κατά τη δεκαετία του 1980 μονογραφία αναφερόμενη στην λύση του προβλήματος των σχέσεων εργοδοσίας - εργασίας, ή οποία έδη-

μοσιεύθη με ευμενή σχόλια από Πανεπιστήμιο των ΗΠΑ.

IV. Κλείσιμο

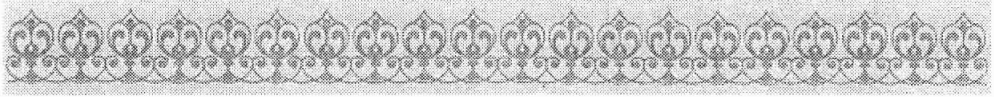
Ζούμε σε μία ευχάριστη στροφή της ιστορίας, στην ανάζητηση με ένθουσιασμό της κοινωνικής γαλήνης σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό το γεγονός είναι πρωτοφανές. Στον ιδιωτικό τομέα, ή πρόοδος της κοινωνικής ευθύνης που συνεπάγεται οικονομική ευεξία αναπτύσσεται τόσο με την διακήρυξη του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε., κυρίως όμως με τις προσπάθειες των επιχειρηματιών που γίνονται κήρυκες της ιδέας της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων. Αυτό το γεγονός είναι επίσης πρωτοφανές.

Η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων αναπτύσσεται σταθερά, διότι ωφελεί και τις δύο τάξεις των εργαζομένων και των εργοδοτών. Δεν έχει βέβαια γενικευθεί, γιατί είναι θέμα καλλιέργειας των εργοδοτών. Η πρόοδος της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων είναι θέμα βιώσεως των χριστιανικών άρχων, ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου η χριστιανική πίστη είναι αποδυναμωμένη.

Η βίωση της Χριστιανικής πίστεως είναι ή απάντηση κάθε σχέσεως των ανθρώπων και των λαών μεταξύ τους. Η πηγή του σεβασμού, της αλληλοκατανοήσεως, της αλληλεγγύης, της ειρήνης, της αγάπης, είναι μία: ο Χριστός.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Όμοτιμος Καθηγητής του
Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Α΄

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γεννήθηκε στὴν Ταρσό τῆς Κιλικίας στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τῆς σημερινῆς Τουρκίας, σταυροδρόμι τότε καὶ σύνορο μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, πόλη ὅπου ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία συνυπῆρχε μὲ τὸν ἀνατολικὸ μυστικισμό, τὸ νεοαναδυόμενο ρωμαϊκὸ πνεῦμα καὶ τὴν βιβλικὴ ἰουδαϊκὴ παράδοση. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖο συναγωνίζοταν σὲ γονιμότητα πνεύματος τὶς μεγάλες μητροπόλεις τῆς ἐποχῆς, τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Παῦλος δέχθηκε τὰ πρῶτα ἐρεθίσματα γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς πολυσχιδοῦς του φιλομάθειας. Λίγο ἀργότερα, στὸ Πανεπιστήμιό τοῦ Ναοῦ στὴν Ἱερουσαλήμ, μαθητῆς τοῦ μεγάλου Ἑβραίου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ὁ Παῦλος ἔγινε κάτοχος ὅσον ἐλάχιστοι τῆς ραββινικῆς θεολογίας καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Νόμου. Ἔτσι νομοδιδάσκαλος ὁ ἴδιος καὶ ἀπόφοιτος τῆς διάσημης σχολῆς τοῦ Γαμαλιήλ, φορέας ἤδη τῆς ρωμαϊκῆς παιδείας καὶ ἐφοδιασμένος μὲ τὰ νάματα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ὁ Παῦλος ἔχει εὐρεία ἐπιστημονικὴ συγκρότηση καὶ μοναδικὴ νομικὴ κατάρτιση. Μὲ αὐτὰ τὰ ἐφόδια εἶναι τὸ κατάλληλο πρόσωπο, τὸ «Σκεῦος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ» γιὰ τὸ μεγάλο τὸ μοναδικὸ ἀποστολικὸ του ἔργο, τὴν διάδοση τοῦ Εὐαγγελικοῦ μηνύματος στὰ Ἕθνη, ἔργο τὸ ὁποῖο ἐπραγματοποίησε μὲ τὶς γνωστὲς τρεῖς περιοδοεῖς του, στὴν Κύπρο, στὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν νότιο Ἑλλάδα καὶ ἀργότερα

ὑπὸ ἄλλες συνθήκες στὴ νότιο Ἰταλία καὶ στὴν Ρώμη καὶ νὰ γίνῃ ἔτσι ὁ πρόδρομος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐορτῆς (29 Ἰουνίου) τῶν πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου θὰ ἀκολουθήσουν ὀρισμένες σκέψεις γιὰ τὴν δραση καὶ τὴ σχέση του μὲ τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του.

«Ἡ Ἀντιόχεια, ἀπὸ τὴν ὁποία συστηματικὰ πλέον ἄρχισε τὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο ὁ Παῦλος, ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἓνα κοσμοπολίτικο βέβαια κέντρο, ἀλλὰ μὲ ἔντονο τὸ ἐλληνικὸ χρώμα. Τρίτη πόλη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὕστερα ἀπὸ τὴν Ρώμη καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια ὀνομαζόταν γιὰ τὰ πλούτη της καὶ τὴν ὁμορφιά της «χρυσὴ πόλη». Οἱ περίφημοι ναοὶ της, τὰ λουτρά της, οἱ στοές της, τὰ ἵπποδρόμιά της, οἱ εὐρύχωροι καὶ μαρμαροστόλιστοι δρόμοι της, τὸ περίφημο θέατρό της, τὰ ἀναρίθμητα ἀγάλματά της, οἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὲς της καὶ τόσα ἄλλα ἔδιναν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Κορίνθου. Καὶ ὅμως ὁ Παῦλος μὲ τὸν Βαρνάβα ἐκήρυξαν τὸν Χριστὸν ἐκεῖ καὶ ἴδρυσαν μίαν ἀπὸ τὶς πρῶτες Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες. Ἑλληνικότερη ἦταν ἡ Κύπρος ποὺ ἐπισκέφθηκε ὁ Παῦλος, ἐλληνικὲς καὶ ἐλληνιστικὲς πόλεις ἢ Σελεύκεια, ἢ Ἀττάλεια, ἢ Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας, τὸ Ἰκόνιον καὶ τόσες ἄλλες πόλεις καὶ περιοχὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, στίς ὁποῖες ἔφερε τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ὁ μεγάλος Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν. Καὶ τὸ γεγονὸς ἔπειτα, ὅτι ἂν καὶ ἤξερε πολλὲς γλώσσες, μιλοῦσε κυρίως τὴν ἐλληνικὴ καὶ

τις θεόπνευστες ἐπιστολές του τις ἔγραψε στήν ἴδια γλώσσα ἔρχεται νά μαρτυρήσει ποιοί ἦσαν ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθυνόταν ὁ Παῦλος. Ἦσαν κυρίως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἑλληνιστές¹. Ἡ ἐπιλογή τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας γιὰ τὴν γραπτὴ διατύπωση τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως ὑπῆρξε ἰδιαίτερα τιμητικὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Ταυτόχρονα ὅμως ἀποτελοῦσε καὶ ἀποτελεῖ μία ἄμεση θεϊκὴ κλήση πρὸς τοὺς Ἕλληνες γιὰ νά ὑπηρετήσουν τὸ σχέδιον τῆς Θείας Οἰκονομίας. Μάλιστα ὁ Ρῶσος καὶ κορυφαῖος θεολόγος τοῦ περασμένου αἰῶνα πατήρ Γεώργιος Φλωρόφσκυ γράφει, ὅτι, ἡ ἐπιλογή τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ σχεδίου τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ἔτσι λοιπὸν ἀφοῦ εἶχε περιοδεύσει καὶ ἐπιτελέσει τὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο στὸν μικρασιατικὸ χῶρο ὁ Παῦλος δρέθηκε στήν Τρωάδα, περιοχὴ ποὺ γειτονεῖει στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἀντικρῦζει τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη ἀκρότατη νοτιοανατολικὴ ἐπαρχία τῆς Εὐρώπης.

Ἐνα νέο ὄραμα δεύτερο μετὰ τὸ συγκλονιστικὸ γιὰ τὸν Παῦλο ὄραμα τῆς Δαμασκοῦ τοῦ ὑποδεικνύει, ποῦ πρέπει νά ἐπεκτείνει τὴν ἱερὴ δραστηριότητά του. Ἴδου ἕνας Μακεδόνας, σὰν ἐκπρόσωπος ὅλων τῶν Ἑλλήνων, σὰν φωνὴ τῆς Ἑλλάδας σὲ ἕνα θεϊκὸ ὄραμα *«ὡφθη τῷ Παύλῳ παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων διαβάς εἰς Μακεδονίαν δοθήσων ἡμῖν»* (Πράξ. ιστ' 10). Ἡ Ἑλλάδα ζητάει ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο νά γνωρίσει τὸ Εὐαγγελικὸ Μήνυμα γιὰ νά μεταβληθεῖ σὺν τῷ χρόνῳ σὲ χώρα χριστιανικὴ καὶ νά γίνῃ ἡ κοινὴ τῆς λαμπροῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, φῶς καὶ γιὰ τὰ ἄλλα τὰ βάρβαρα ἔθνη.

Ἔτσι ὁ Παῦλος πλαισιωμένος ἀπὸ τρεῖς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες του τὸν Τίτο,

τὸν Τιμόθεο, καὶ τὸν ἱατρὸν καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶ ἔρχεται νά ἀνταποκριθεῖ στήν πρόκληση τοῦ ἄγνωστου Μακεδόνα. Σύντομα ἔρχονται καὶ ἀποδιβάζονται στήν εὐρωπαϊκὴ γῆ στήν Νεάπολη, τὴν σημερινὴ Καβάλα, ἐπίνειον τῶν Φιλίππων. Τεσσάρεις ἄνθρωποι, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων στήν μακεδονικὴ γῆ δὲν προοιωνίζει τίποτε τὸ συγκλονιστικὸ. Καὶ ὅμως. Ὁ Παῦλος καὶ οἱ τρεῖς σύντροφοί του, οἱ ἄγνωστοι αὐτοὶ ξένοι ἦσαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, προσκεκλημένοι μέσω τοῦ ὁράματος τοῦ Μακεδόνα, γιὰ τὸν μεγάλο σκοπὸ: νά θεμελιώσουν μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατ' ἐπέκταση γιὰ ὅλη τὴν Εὐρώπη. Αὐτὰ συμβαίνουν συχνὰ στήν ἱστορία ἀτόμων καὶ λαῶν. Μεγάλα γεγονότα τὰ ὁποῖα πρόκειται στὸ μέλλον νά ἔχουν τεράστια ἐπίδραση στήν πορεία τῆς ἱστορίας ἔχουν ἕνα ξεκίνημα ἀθόρυβο καὶ περνοῦν σχεδὸν ἀπαράτηρητα καὶ μόνον ὕστερα ἀπὸ καιρὸ γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ μεγάλη τους σημασία. Καὶ αὐτὸ συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 49 ἢ καὶ 50 στοὺς Φιλίππους τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

«Μεγάλῃ ἡ ἡμέρα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ὅταν ὁ Παῦλος μὲ τοὺς τρεῖς συνοδούς του πατοῦσαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ πόδι τους στήν Μακεδονία, σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος. Κάποτε ζοῦσε ἐδῶ ἕνας γενναῖος ὑγιῆς καὶ εὐγενικὸς λαός, ποῦ μὲ τὴν τολμηρὴ ἐπιχείρηση τοῦ νεαροῦ βασιλῆα του ὄχι μόνον ἐγίνε παγκοσμίως περίφημος· ἀλλὰ καὶ στὴ σκέψη τῆς Θείας Πρόνοιας πρὶν ἀπὸ αἰῶνες ὀλοκλήρους προπαρασεύασε ἐπάνω στὴ γῆ τὸν δρόμο γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. Θαυμαστά ἀπλᾶ καὶ μεγαλόπρεπα γράφει ἡ Ἁγία Γραφή στήν ἀρχὴ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων: «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα Δαρεῖον βασιλεῖα τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων... συνεστήσατο πολέμους πολλοὺς

καὶ ἐκράτησε ὄχρωμάτων πολλῶν καὶ ἔσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ διῆλθεν ἕως ἄκρων τῆς γῆς... καὶ ἠσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ... καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσε ἐπὶ τὴν κοίτην καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει» (α' 1 - 15). Καὶ οἱ πιὸ μεγάλοι ἄνθρωποι τῆς ἱστορίας εἴτε Ἀλέξανδροι λέγονται εἴτε Καίσαρες, εἶναι μόνον πρόδρομοι, αὐτοὶ ποὺ ἀνοίγουν τὸ αὐλάκι γιὰ νὰ περάσει ὁ Θεῖος Σπορέας, «δοῦλοι τοῦ Θεοῦ». Μέσα σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τοὺς ἀρχαίους οἱ Μακεδόνες ἔμοιαζαν πιὸ πολὺ μὲ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ κυρίαρχοι τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν χώρισαν σὲ τέσσαρες διοικητικὲς περιφέρειες, ποὺ οἱ πιὸ σπουδαῖες ἦταν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλίππων².

Αὐτὲς οἱ δύο σπουδαῖες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλίππων ὑπῆρξαν πεδία δράσεως τοῦ Παύλου καὶ τῶν συνεργατῶν του μὲ πλούσια ἄμεση καρποφορία, ἀλλὰ καὶ μὲ διαχρονικὰ ἀποτελέσματα, τὶς δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὲς του καὶ ἐκείνη πρὸς Φιλιππησίους ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ εἶναι καὶ τὸ πρῶτο χρονικὰ βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Στὴν συνέχεια στὴν Βέρροια ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας εὐρῆξαν πολὺ καλὴ ὑποδοχή. Οἱ κάτοικοι τῆς Βέρροιας ἄκουσαν μὲ ἐνδιαφέρον τὸ κήρυγμά των καὶ ὅπως διηγεῖται ὁ ἱερός Λουκᾶς «πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι» (Πράξ. ιζ' 11 - 12).

Βέβαια τὸ πέρασμα ἀπὸ τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν δὲν ἦταν ἀνώδυνο γιὰ τὸν Παῦλο καὶ τοὺς συνεργάτες του. Πρόσκαιρη φυλάκιση στοὺς Φιλίππους, διωγμοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους στὴν Θεσσαλονικὴ ὑπῆρξαν γεγονότα τὰ ὁποῖα ἀντιμετώπισε μὲ τὴν πρώτη του παρου-

σία στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο.

Β'

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Βέρροια ὁ Παῦλος ἐπέιγετο νὰ κατέβῃ στὸν Νότο, στὸ φημισμένο γιὰ τὴν πνευματικὴ κίνηση Κλεινὸν Ἄστυ καὶ τὴν ξακουστὴ γιὰ τὸν πλοῦτο τῆς Κόρινθον.

Βέβαια ἡ Ἑλλάδα στὴν ὁποία πατοῦσε τώρα τὸ πόδι του ὁ Παῦλος δὲν ἦταν πιὰ ἡ υπερῆφανη Ἑλλάδα τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τοῦ Περικλέους ποὺ ἀγαποῦσε τὴν ἐλευθερία της. Μετὰ τὴν πτώση τῆς Κορίνθου (146 π.Χ.) εἶχε ξεπέσει σὲ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τῆς Ἀχαΐας, μὲ μειωμένο πληθυσμὸ, λεηλατημένη ἀπὸ ἀπληστους ρωμαίους ὑπαλλήλους καὶ χωρὶς τὶς πηγὲς τοῦ πλοῦτου της. Ἀπὸ τότε ἡ Ἑλλάδα δὲν ἦταν παρὰ ἡ σκιά τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ὑπαιθρος καὶ οἱ πόλεις ἦσαν ἐρημωμένες. Στὴν Πελοπόννησο μόνον ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος διατηροῦσαν κάποια σπουδαιότητα. Ἡ Ὀλυμπία εἶχε γκρεμισθεῖ ἀπὸ τὸ ὕψος ποὺ στεκόταν ἄλλοτε. Στὴν Θήβα τὴν πόλιν τοῦ Πινδάρου μόνον ἡ ἀκρόπολις ἦταν κατοικημένη. Ὁλη ἡ Βοιωτία ἦταν ἐρημωμένη. Ἡ Ἀθήνα χρεωστοῦσε τὴν σωτηρία της στὴν δόξα τῶν προγόνων της καὶ ἡ Κόρινθος μὲ τὴν γενναιοδωρία τῆς Ρώμης εἶχε ξανασηκωθεῖ ἀπὸ τὴν στάχτη τῶν ἐρειπίων της, τὰ ὁποῖα εἶχαν σωρευθεῖ ἀπὸ τὸν ρωμαῖο στρατηγὸ Μόμμιον τὸ 146 π.Χ.

Ἡ Ἀθήνα ὅμως τὴν ὁποία ἐπισκέφθηκε ὁ Παῦλος γύρω στὸ 51 μ.Χ. δὲν ἦταν ἡ Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ, οὔτε ἡ Ἀθήνα τοῦ Πλάτωνα μὲ τὴν Ἀκαδημία καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη μὲ τὸ Λύκειον. Βέβαια ὑπῆρχαν οἱ σχολὲς τῶν Ἐπικουρειῶν καὶ τῶν Στωϊκῶν. Ὅμως συγκρίνοντας τὸ παρελθὸν τῆς πόλεως μὲ τὴν ὥρα τῆς ἀφίξεως τοῦ Παύλου διαπιστώνεται ἓνα μεγάλο κενό. Ποτὲ ὡς τότε ἡ Ἀθήνα δὲν ἦταν τόσο

πολύ έξω από την ιστορία: ποτέ δεν ήταν για όλους τόσοσ ἀδιάφορη, καὶ ἀδιάφορη ἢ ἴδια γιὰ τὸν ἑαυτό της· τὴν εἶχε κυριεύσει ἡ ἀδιαφορία τῶν Στωϊκῶν. Στὴν Ἀθήνα ὁ Παῦλος ἐκλήθηκε στὸν Ἄρειο Πάγο ὄχι γιὰ νὰ δικασθεῖ ἢ καὶ νὰ ἀπολογηθεῖ γιὰ τὸ κήρυγμά του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐνημερώσει τὸ ἐκλεκτὸ του ἀκροατήριον γιὰ τὴν Καινὴ Διδαχὴ, τῆς ὁποίας ἦταν κομιστὴς στὴν πόλη τῆς σοφίας.

Οἱ κυριαρχοῦσες τάσεις τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου στὴν πνευματικὴ Ἀγορὰ τῆς Ἀρχαίας Ἀθήνας ἦσαν οἱ διδασκαλίαι τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὰ ρεύματα αὐτὰ ἦσαν τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ ἀκροατηρίου του. «Ἡ στάση καὶ ἡ ματιὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ποὺ τότε ξεψαχνίζαν τὸν ξένο ὁμηγητὴ χλευαστικὰ καὶ μὲ δυσπιστία, πότε μὲ περιέργεια καὶ δεισιδαιμονία δὲν ἦσαν γιὰ τὸν Παῦλο ἐνθαρρυντικὰ. Τὴν εἰρωνία τὴν εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ γενετῆς καὶ κρυβόταν παντοῦ κάτω ἀπὸ μιὰ ψεύτικη λεπτότητα».

Τὴν ὁμιλία αὐτὴ τοῦ Παύλου στὸν Ἄρειο Πάγο τὴν διέσωσε ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς καὶ εἶναι καταγεγραμμένη στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (ἱζ' 22 - 34). Ἡ ὁμιλία αὐτὴ εἶναι στὸ εἶδος τῆς ἑναυμάσιου κομμάτι ἀρχαίας ρητορικῆς, προσαρμοσμένης στὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, μὲ πινελιὰς τοπικοῦ χαρακτήρα καὶ ἀπτικῆς λεπτότητας.

Γιὰ τὴν ὁμιλία αὐτὴν ἔχει γραφεῖ: «Κανενὸς ἄλλου θνητοῦ ποὺ ἐνσάρκωνε κάποια κοσμοξοκουσμένη ἰδέα καὶ ποὺ παρουσιάσθηκε στὴν Ἀθήνα, ἡ ἐμφάνιση δὲν εἶναι πρὸ ἀξιοπρόσεχτη ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Στὰ χρονικὰ τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς δὲν ὑπάρχει τολμηρότερον ἐγχείρημα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Παύλου στὴν Ἀθήνα, τὴν ἀκρόπολιν τῆς εἰδωλολατρείας, ποὺ ἐξα-

κολουθοῦσε τότε νὰ τὴν περιβάλλει ἡ αἴγλη τῆς Τέχνης καὶ τῶν Γραμμάτων». Βέβαια τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἀριθμητικὴ ἀποψη ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀνταποκρίθηκαν στὸ κάλεσμα τοῦ Παύλου ἦταν περιορισμένο ἀλλὰ ἀποτελεῖτο ἡ λιγοστὴ ὁμάδα τῶν πιστῶν ἀπὸ ἐκλεκτὰ πρόσωπα. Ποιὸς ὅμως θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθεῖ τότε ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ νέα θρησκεία τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἐκήρυττε στοὺς Ἀθηναίους μὲ τὸ πέρασμα πολλῶν αἰῶνων θὰ ἦταν τὸ μοναδικὸ Παλλάδιον ποὺ οἱ Ἕλληνες θὰ τοῦ χρωστοῦσαν τὴν σωτηρία τοῦ ἔθνους, τῆς γραμματείας τους καὶ τῆς γλώσσας τους;»

Γ'

Δεύτερος μεγάλος σταθμὸς τοῦ Παύλου στὴν νότιον Ἑλλάδα ἦταν ἡ Κόρινθος. Ἡ Κόρινθος παρουσίαζε ἕνα ἔδαφος, πρὸ προετοιμασμένο ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀθήνας γιὰ νὰ δεχθεῖ τὸν νέο σπόρον. Ἡ πόλη αὐτὴ δὲν ἦταν ὅπως ἡ Ἀθήνα, κάτι σὰν ἱερὸ τοῦ πνεύματος, μιὰ πόλη σεπτῆ καὶ μοναδικῆ στὸν κόσμον καὶ μάλιστα ἦταν πολὺ λίγο ἑλληνικὴ. Ὁ Μόμμιος εἶχε καταστρέψει τὸ ἔτος 146 π.Χ. τὴν παλαιὰ Κόρινθον ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς. Ἐπὶ ἑκατὸ χρόνια ἡ τοποθεσία τῆς ἀχαϊκῆς πρωτεύουσας ἦταν ἔρημος. Τὸ ἔτος 44 π.Χ. ὁ Ἰούλιος Καίσαρ ἔχτισε ἐκ νέου τὴν πόλιν, τὴν ἔκαμε μιὰ σπουδαία ῥωμαϊκὴ ἀποικία καὶ τὴν γέμισε κυρίως ἀπὸ ἀπελευθέρους. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ συμπεράνουμε πόσον ἐτερόκλητος ἦταν ὁ πληθυσμὸς τῆς. Τὴν ἀποτελοῦσε ἕνα περιμάζωμα ἀπὸ κάθε λογῆς ἀνθρώπων ποὺ ἀνῆκαν σὲ διάφορες φυλές. Αὐτοὶ οἱ νέοι Κορίνθιοι ἔμειναν γιὰ πολὺ καιρὸ ξένοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τοὺς θεωροῦσαν παρείσακτους. Ἡ Κόρινθος τὸν πρῶτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἦταν μιὰ πόλη πολυάνθρωπη, πλουσία καὶ περιλάμπρη, ὅπου ἐσύ-

καὶ ἐκράτησε ὀχυρωμάτων πολλῶν καὶ ἔσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ διήλθεν ἕως ἄκρων τῆς γῆς... καὶ ἠσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ... καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσε ἐπὶ τὴν κοίτην καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει» (α' 1 - 15). Καὶ οἱ πῶς μεγάλοι ἄνθρωποι τῆς ἱστορίας εἴτε Ἀλέξανδροι λέγονται εἴτε Καίσαρες, εἶναι μόνον πρόδρομοι, αὐτοὶ ποὺ ἀνοίγουν τὸ αὐλάκι γιὰ νὰ περάσει ὁ Θεῖος Σπορέας, «δοῦλοι τοῦ Θεοῦ». Μέσα σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τοὺς ἀρχαίους οἱ Μακεδόνες ἔμοιαζαν πῶς πολὺ μὲ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ κυρίαρχοι τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν χώρισαν σὲ τέσσαρες διοικητικὲς περιφέρειες, ποὺ οἱ πῶς σπουδαῖες ἦταν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλιππῶν»².

Αὐτὲς οἱ δύο σπουδαῖες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλιππῶν ὑπῆρξαν πεδία δράσεως τοῦ Παύλου καὶ τῶν συνεργατῶν του μὲ πλούσια ἄμεση καρποφορία, ἀλλὰ καὶ μὲ διαχρονικὰ ἀποτελέσματα, τὶς δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὲς του καὶ ἐκεῖνη πρὸς Φιλιππησίους ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ εἶναι καὶ τὸ πρῶτο χρονικὰ βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Στὴν συνέχεια στὴν Βέρροια ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας εὐρέθηκαν πολὺ καλὴ ὑποδοχή. Οἱ κάτοικοι τῆς Βέρροιας ἄκουσαν μὲ ἐνδιαφέρον τὸ κήρυγμά των καὶ ὅπως διηγεῖται ὁ ἱερός Λουκᾶς *«πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι»* (Πράξ. ιζ' 11 - 12).

Βέβαια τὸ πέρασμα ἀπὸ τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν Θεσσαλονίκη δὲν ἦταν ἀνώδυνο γιὰ τὸν Παῦλο καὶ τοὺς συνεργάτες του. Πρόσκαιρη φυλάκιση στοὺς Φιλίππους, διωγμοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους στὴν Θεσσαλονίκη ὑπῆρξαν γεγονότα τὰ ὁποῖα ἀντιμετώπισε μὲ τὴν πρώτη του παρου-

σία στὸν Ἑλληνικὸν χώρον.

Β'

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Βέρροια ὁ Παῦλος ἐπείγετο νὰ κατέβῃ στὸν Νότο, στὸ φημισμένο γιὰ τὴν πνευματικὴ κίνηση Κλεινὸν Ἄστου καὶ τὴν ξακουστὴ γιὰ τὸν πλοῦτο τῆς Κόρινθον.

Βέβαια ἡ Ἑλλάδα στὴν ὁποία πατοῦσε τώρα τὸ πόδι του ὁ Παῦλος δὲν ἦταν πιά ἡ ὑπερήφανη Ἑλλάδα τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τοῦ Περικλέους ποὺ ἀγαποῦσε τὴν ἐλευθερία τῆς. Μετὰ τὴν πτώση τῆς Κορίνθου (146 π.Χ.) εἶχε ξεπέσει σὲ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τῆς Ἀχαΐας, μὲ μειωμένο πληθυσμὸ, ληηλατημένη ἀπὸ ἀπληστους ρωμαίους ὑπαλλήλους καὶ χωρὶς τὶς πηγὲς τοῦ πλούτου τῆς. Ἀπὸ τότε ἡ Ἑλλάδα δὲν ἦταν παρὰ ἡ σκιά τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Ἡ ὑπαιθρος καὶ οἱ πόλεις ἦσαν ἐρημωμένες. Στὴν Πελοπόννησο μόνον ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Ἄργος διατηροῦσαν κάποια σπουδαιότητα. Ἡ Ὀλυμπία εἶχε γκρεμισθεῖ ἀπὸ τὸ ὕψος ποὺ στεκόταν ἄλλοτε. Στὴν Θήβα τὴν πόλη τοῦ Πινδάρου μόνον ἡ ἀκρόπολη ἦταν κατοικημένη. Ὡλη ἡ Βοιωτία ἦταν ἐρημωμένη. Ἡ Ἀθήνα χρεωστοῦσε τὴν σωτηρία τῆς στὴν δόξα τῶν προγόνων τῆς καὶ ἡ Κόρινθος μὲ τὴν γενναιοδωρία τῆς Ρώμης εἶχε ξανασηκωθεῖ ἀπὸ τὴν στάχτη τῶν ἐρειπίων τῆς, τὰ ὁποῖα εἶχαν σωρευθεῖ ἀπὸ τὸν ρωμαῖο στρατηγὸ Μόμμιον τὸ 146 π.Χ.

Ἡ Ἀθήνα ὅμως τὴν ὁποία ἐπισκέφθηκε ὁ Παῦλος γύρω στὸ 51 μ.Χ. δὲν ἦταν ἡ Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ, οὔτε ἡ Ἀθήνα τοῦ Πλάτωνα μὲ τὴν Ἀκαδημία καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη μὲ τὸ Λύκειον. Βέβαια ὑπῆρχαν οἱ σχολὲς τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν. Ὅμως συγκρίνοντας τὸ παρελθὸν τῆς πόλεως μὲ τὴν ὥρα τῆς ἀφίξεως τοῦ Παύλου διαπιστώνεται ἓνα μεγάλο κενό. Ποτὲ ὡς τότε ἡ Ἀθήνα δὲν ἦταν τόσο

πολύ έξω από την ιστορία· ποτέ δὲν ἦταν για ὄλους τόσο ἀδιάφορη, καὶ ἀδιάφορη ἢ ἴδια για τὸν ἑαυτὸ της· τὴν εἶχε κυριεύσει ἡ ἀδιαφορία τῶν Στωϊκῶν. Στὴν Ἀθήνα ὁ Παῦλος ἐκλήθηκε στὸν Ἄρειο Πάγο ὄχι για νὰ δικασθεῖ ἢ καὶ νὰ ἀπολογηθεῖ για τὸ κήρυμά του, ἀλλὰ για νὰ ἐνημερώσει τὸ ἐκλεκτὸ του ἀκροατήριο για τὴν Καινὴ Διδαχὴ, τῆς ὁποίας ἦταν κομιστὴς στὴν πόλη τῆς σοφίας.

Οἱ κυριαρχοῦσες τάσεις τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου στὴν πνευματικὴ Ἀγορὰ τῆς Ἀρχαίας Ἀθήνας ἦσαν οἱ διδασκαλίαι τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὰ ρεύματα αὐτὰ ἦσαν τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ ἀκροατηρίου του. «Ἡ στάση καὶ ἡ ματιὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ποὺ πότε ξεψαχνίζαν τὸν ξένο ὀμιλητὴ γλευστικὰ καὶ μὲ δυσπιστία, πότε μὲ περιέργεια καὶ δεισιδαιμονία δὲν ἦσαν για τὸν Παῦλο ἐνθαρρυντικά. Τὴν εἰρωνία τὴν εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ γενετῆς καὶ κρυβόταν παντοῦ κάτω ἀπὸ μιὰ ψεύτικη λεπτότητα».

Τὴν ὀμιλία αὐτὴ τοῦ Παύλου στὸν Ἄρειο Πάγο τὴν διέσωσε ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς καὶ εἶναι καταγεγραμμένη στὶς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (ιζ' 22 - 34). Ἡ ὀμιλία αὐτὴ εἶναι στὸ εἶδος τῆς ἑνα θαυμάσιο κομμάτι ἀρχαίας ρητορικῆς, προσαρμωσμένης στὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, μὲ πινελιὰς τοπικοῦ χαρακτήρα καὶ ἀπτικῆς λεπτότητας.

Για τὴν ὀμιλία αὐτὴν ἔχει γραφεῖ: «Κανενὸς ἄλλου θνητοῦ ποὺ ἐνοσάρκωνε κάποια κοσμοξακουσμένη ἰδέα καὶ ποὺ παρουσιάσθηκε στὴν Ἀθήνα, ἡ ἐμφάνιση δὲν εἶναι πιὸ ἀξιοπρόσεκτη ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Στὰ χρονικὰ τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς δὲν ὑπάρχει τολμηρότερο ἐγγεῖρημα ἀπὸ τὴν ὀμιλία τοῦ Παύλου στὴν Ἀθήνα, τὴν ἀκρόπολη τῆς εἰδωλολατρείας, ποὺ ἐξα-

κολουθοῦσε τότε νὰ τὴν περιβάλλει ἡ αἶγλη τῆς Τέχνης καὶ τῶν Γραμμάτων». Βέβαια τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἀριθμητικὴ ἄποψη ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀνταποκρίθηκαν στὸ κάλεσμα τοῦ Παύλου ἦταν περιορισμένο ἀλλὰ ἀποτελεῖτο ἡ λιγοστὴ ὁμάδα τῶν πιστῶν ἀπὸ ἐκλεκτὰ πρόσωπα. Ποιὸς ὅμως θὰ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ τότε ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ νέα θρησκεία τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἐκήρυττε στοὺς Ἀθηναίους μὲ τὸ πέρασμα πολλῶν αἰῶνων θὰ ἦταν τὸ μοναδικὸ Παλλάδιο ποὺ οἱ Ἕλληνες θὰ τοῦ χρωστοῦσαν τὴν σωτηρία τοῦ ἔθνους, τῆς γραμματείας τους καὶ τῆς γλώσσας τους;»

Γ'

Δεύτερος μεγάλος σταθμὸς τοῦ Παύλου στὴν νότιον Ἑλλάδα ἦταν ἡ Κόρινθος. Ἡ Κόρινθος παρουσίαζε ἕνα ἔδαφος, πιὸ προετοιμασμένο ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀθήνας για νὰ δεχθεῖ τὸν νέο σπόρον. Ἡ πόλη αὐτὴ δὲν ἦταν ὅπως ἡ Ἀθήνα, κάτι σὰν ἱερὸ τοῦ πνεύματος, μιὰ πόλη σεπτὴ καὶ μοναδικὴ στὸν κόσμον καὶ μάλιστα ἦταν πολὺ λίγο ἐλληνικὴ. Ὁ Μόμμιοι εἶχε καταστρέψει τὸ ἔτος 146 π.Χ. τὴν παλαιὰ Κόρινθο ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς. Ἐπὶ ἑκατὸ χρόνια ἡ τοποθεσία τῆς ἀχαϊκῆς πρωτεύουσας ἦταν ἔρημος. Τὸ ἔτος 44 π.Χ. ὁ Ἰούλιος Καίσαρ ἔχτισε ἐκ νέου τὴν πόλη, τὴν ἔκαμε μιὰ σπουδαία ρωμαϊκὴ ἀποικία καὶ τὴν γέμισε κυρίως ἀπὸ ἀπελευθέρους. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ συμπεράνουμε πόσον ἐτερόκλητος ἦταν ὁ πληθυσμὸς τῆς. Τὴν ἀποτελοῦσε ἕνα περιμάζωμα ἀπὸ κάθε λογῆς ἀνθρώπους ποὺ ἀνήκαν σὲ διάφορες φυλές. Αὐτοὶ οἱ νέοι Κορίνθιοι ἔμειναν για πολὺ καιρὸ ξένοι για τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τοὺς θεωροῦσαν παρείσακτους. Ἡ Κόρινθος τὸν πρῶτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἦταν μιὰ πόλη πολυάνθρωπη, πλουσία καὶ περιλάμπρη, ὅπου ἐσύ-

χναζαν πολλοί ξένοι και ἦταν κέντρο ζωηροῦ ἐμπορίου, μία πόλη πού ἔχει ἀνάμικτο πληθυσμὸ καὶ πού δὲν εἶναι ἀληθινὴ πατρίδα. Τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ, πού ἔκαμε παροιμιῶδες τὸ ὄνομά της ἦταν ἡ μεγάλη διαφθορὰ πού ἐπικρατοῦσε στὰ ἤθη. Καὶ σὲ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ζήτημα ἀποτελοῦσε ἐξαιρέση ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐλληνικὲς πόλεις. Σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα ἦλθε νὰ κηρύξει ὁ Παῦλος τὸ Εὐαγγέλιο στὴν πόλη αὐτήν.

Φυσικὸ ἦταν νὰ ἔχει δισταγμοὺς καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας ἐνέργειάς του. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι στὴν ἀρχὴ δὲν ἔμεινε ἰκανοποιημένος. Πέρασαν ἡμέρες, ἐβδομάδες καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου φαινόταν νὰ ἔπεφτε σὲ ἄγονη γῆ. Δὲν συγκινοῦσε τὰ πλήθη πρὸς μετάνοια. Στὴν Κόρινθο ὑπῆρχε τότε σημαντικὴ παρουσία Ἑβραίων τὴν καταγωγῆ. Κατὰ τὴν συνήθεια καὶ τὸ πρόγραμμά του ὁ Παῦλος ἄρχιζε τὸ ἔργο του ἀπὸ τὴν Συναγωγὴ, τὴν ὁποία ἐπεσκεπτετο συχνὰ τὰ Σάββατα καὶ ἄλλες ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας. Στὴν ἀρχὴ εὐρήκε κάποια ἀνταπόκριση ἀλλὰ ἡ μεγάλη μάζα τῶν Ἑβραίων ἄκουγε μὲ μεγάλη δυσπιστία τὸ νέο κήρυγμα ὅπου στὸ τέλος κατέληξε σὲ φανερὴ καὶ ὀξεῖα ἀντίθεση μεταξύ τοῦ Παύλου καὶ τῶν συμπατριωτῶν του.

Αὐτὴ ἡ ὅλη κατάσταση τοῦ ἐδημοῦργησε ἕνα αἶσθημα ἀμφιβολίας καὶ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἦταν σκόπιμον νὰ παραμείνει πλέον στὴν πόλη αὐτήν. Τὴν ἀπάντησιν στὸν προβληματισμὸν του αὐτὸν τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μὲ ἕνα νέο ὄραμα ὅπου τοῦ εἶπε: *«Μὴ φοβοῦ ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσης. Διότι ἐγὼ εἶμαι μετὰ σου καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοι κακῶσαι σέ· διότι λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει αὐτῇ»* (Πράξ. 18, 9, 10). Κατόπιν τούτου ἀνεθάρρησε ὁ Παῦλος καὶ μὲ νέα ὄρεξη καὶ ἐνθουσιασμὸ καὶ ζῆλο συνέχισε τὸ ἔργο

του. Οἱ μῆνες περνοῦν καὶ αὐτὸς μένει ἐκεῖ. Συμπληρώνεται χρόνος καὶ δὲν σκέπτεται νὰ φύγει. Διότι βλέπει τώρα χιλιάδες λαοῦ νὰ γίνονται χριστιανοί. Δεκαοκτῶ ὀλόκληρους μῆνες ἐκάθισε ἐκεῖ «διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν καταπληκτικὰ. Μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ μία πολυάριθμη καὶ γεμάτη ζωὴ Ἐκκλησία ἰδρύθηκε καὶ ἀπλώθηκε στὴν Κόρινθο. Καὶ ὁ Παῦλος ἐκπληκτος στὴν θαυμαστὴ αὐτὴ καρποφορία θὰ ἐσκέπτετο, πόσον δίκαιον εἶχε ὁ Θεὸς ὅταν τοῦ ἐμήνυσε «λάλει καὶ μὴ σιωπήσεις».

Δ'

«Δυὸ καὶ πλέον χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε, πού ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἦλθε στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Φίλιπποι, ἡ ὠραία αὐτὴ πόλη τῆς Μακεδονίας εἶχε τὸ προνόμιον νὰ ἀκούσει καὶ νὰ δεχθεῖ πρώτη τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπειτα ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὸν Ἰάσονα καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς, ἡ Βέροια μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ πολιτισμένους κατοίκους της καὶ ὕστερα ἡ Ἀθήνα μὲ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτη καὶ τὴν Δάμαρι, ἡ Κόρινθος μὲ τοὺς πολυπληθεῖς καὶ ἐνθουσιώδεις χριστιανούς, ὅπως καὶ ἄλλα μέρη τῆς «Ἀχαΐας», δηλαδὴ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας εἶχεν τὴν εὐλογία νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ ἀκούσουν τὸν μεγάλο Ἀπόστολον. Ἐκκλησίες πολυάριθμες καὶ ζωντανὲς ἰδρύθηκαν σὲ πολλὰ μέρη, μὲ τίς ὁποῖες πολὺ στενὰ συνεδέθη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἐνα μεγάλο κομμάτι τῆς ψυχῆς του εἶχε δοθεῖ στὴν Ἑλλάδα καὶ στοὺς Ἕλληνας χριστιανούς, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει ὀνομαστικὰ καὶ στὶς ἐπιστολὰς του»⁴. «Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο εἶχε κάνει ἐντύπωση στὸν Παῦλο: ἡ ἀνεξιθρησκεία καὶ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα πού ἐπικρατοῦσε στὴν Ἑλλάδα. Βέβαια δὲν ἐπίστευσαν ὅλοι οἱ Ἕλ-

ληνες. Ἀλλὰ καὶ κανένας ἀπὸ ὅσους δὲν εἶχαν πιστέψει δὲν ἔφερε ἐμπόδια καὶ δὲν κατεδίωξε τὸν Παῦλο. Οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι πάντοτε ποὺ κινουσαν διωγμούς καὶ ὀργάνωναν συνωμοσίες ἐναντίον τῶν Ἀποστόλων. Οἱ Ἕλληνες ἤμπορεῖ νὰ ἐπρόβαλαν στὸν Παῦλο ἀπορίες καὶ ἀντιρρήσεις ἢ καὶ νὰ τοῦ μιλοῦσαν μὲ κάποια εἰρωνία, ὅπως π.χ. στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ κανένας δὲν σκέφθηκε νὰ τοῦ περιορίσει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν δράση του. Τὸν ἄφηναν ἐλεύθερο νὰ πηγαίνει ὅπου ἤθελε καὶ νὰ κηρύττει ὅπου ἤθελε. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ ἀγαπήσει ὁ Παῦλος τέτοιον εὐγενῆ καὶ φιλελεύθερο λαό;»⁵.

Ε΄

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 52 ἀποχαιρέτισε τοὺς χριστιανούς τῆς Κορίνθου, ἐπέστρεψε στὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ ἔφθασε στὴν Ἔφεσο ὅπου παρέμεινε ἐκεῖ γιὰ τρία χρόνια μὲ πλούσια ὅπως πάντοτε δράση. Ὅμως ἡ σκέψη του ἦταν διαρκῶς πρὸς τὶς Ἑλλαδικὲς Ἐκκλησίες. Ἀκολουθεῖ ἡ τρίτη Ἀποστολικὴ περιοδεία του μὲ σταθμούς τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν Κόρινθο γιὰ νὰ στηρίξει τοὺς πιστούς, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει προβλήματα ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν νεοσυστάτων αὐτῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ μέλη των ποὺ δὲν εἶχαν κατανοήσει σωστὰ τὴν θέση τους καὶ τὴν ἀποστολή τους στὴ νέα θρησκεία των. Οἱ ἐπιστολές του μὲ ἀποδέκτες τοὺς Φιλιππισίους, τοὺς Θεσσαλονικεῖς, τοὺς Κορινθίους μαρτυροῦν τὴν

ἀγάπη του τὸ ἐνδιαφέρον του, τὴν ἀγωνία του γιὰ τὰ πνευματικά του παιδιὰ. Σὲ αὐτὲς θὰ ἐντρυφοῦν καὶ θὰ διδάσκονται ὄχι μόνον οἱ χριστιανοὶ πρὸ τὸν εἶχαν γνωρίσει προσωπικά, ἀλλὰ καὶ χριστιανοὶ ὄλων τῶν γενεῶν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Αἰώνια μνημεῖα θεοπνευστων ἔργων, θὰ κατέχουν αὐτὲς μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἱερὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὴν πρώτη θέση στὴν παγκόσμια βιβλιογραφία. «Ὁ Παῦλος μένει καὶ θὰ μένει φωτεινὴ καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ τὸν χρόνο προσωπικότητα. Γιὰ μὲν τοὺς χριστιανούς ὑπέροχο παράδειγμα φλογεροῦ κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου γεμάτος ἀγάπη γιὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ ἐκείνους δὲ ποὺ δὲν πιστεύουν θὰ εἶναι ἓνα ἀφθαστο πνεῦμα, ἓνας ἀκατανίκητος ἥρωας, ἓνας θριαμβευτὴς τῆς ἀλήθειας, μπροστὰ στὸν ὅποιο καὶ αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι θὰ αἰσθάνονται τὸν ἑαυτὸ τους ὑποχρεωμένο νὰ σκύβει τὸ κεφάλι μὲ σεβασμό»⁶.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. I. Θ. Κολιτσάρα: «Ὁ Παῦλος καὶ οἱ Ἕλληνες» ἐκδόσεις ΖΩΗ σελ. 8 - 9.
2. J. Holzner: Παῦλος ἐκδόσεις Δαμιασκὸς Ἀθήνα σελ. 181.
3. J. Holzner: Παῦλος ἐκδόσεις Δαμιασκὸς Ἀθήνα σελ. 236.
4. I. Θ. Κολιτσάρα: «Ὁ Παῦλος καὶ οἱ Ἕλληνες» ἐκδόσεις ΖΩΗ σελ. 91.
5. Αὐτόθι σελ. 93.
6. I. Θ. Κολιτσάρα: «Ὁ Παῦλος καὶ οἱ Ἕλληνες» ἐκδόσεις ΖΩΗ σελ. 284.

ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟ 51 μ.Χ.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις
παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ
θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

(Πράξ. ιζ' 16)

1. Προοίμιο

Ἵσως ἐπισκέπτεται τὴν Ἀκρόπολη μὲ τ' ὀλόλαμπρο διάδημα, τὸν Παρθενῶνα, τὸ βλέμμα του ἔλκεται ἀπὸ τὸν λόφο τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὸν ὑπαίθριο Ναὸ τῆς Δημοκρατίας, τῆς ἐλεύθερης σκέψης καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναζήτησης. Ἐδῶ, σὲ τοῦτο τὸ λόφο, ἦρθε ὁ Παῦλος διωγμένος ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ τὸν ὁμοειθῶν του τῆς Βέροιας. Εἶχ' ἐγκαταλείψει τὴ Μακεδονία μὲ τὴν ἀπόφαση «νὰ πάει σὲ μιὰ περιουσία, ὅπου τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του δὲν θὰ τὸν ἔφτανε τόσο εὐκόλα». *Γνώρισόν μου, Κύριε, ὁδόν, ἐν ἧ πορεύσομαι... Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ἐξάξεις ἐκ θλίψεως τὴν ψυχὴν μου...*

Κάπου τρεῖς μὲ τέσσερες μέρες κράτησε τὸ ταξίδι μὲ πλοῖο, ὥσπου νὰ φτάσει στὴν πόλη τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Θεσσαλίας, μὲ τὸν πελώριο ὄγκο τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσαίας καὶ τοῦ Πηλίου μπροστά του, περνώντας ὕστερα τὸ στενὸ τοῦ Εὐρίπου μὲ τὶς παλίρροιές του, καὶ ἀντικρίζοντας κατόπιν τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνα καὶ τὸ Σούνιο, ἔφτασε στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Παῦλος, μὲ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία, ἴσως θυμήθηκε τοὺς στίχους τοῦ Ὀμήρου στὴν Ἰλιάδα (β', 48 - 49) γιὰ τὸ ξημέρωμα ποὺ φέρνει ἡ ροδοδάχτυλη Θεὰ Ἀὐγὴ στὸ Δία καὶ στοὺς ἄλλους θεούς: «*Ἦὼς μὲν ῥὰ θεὰ προσεβήσεται μακρὸν Ὀλυμπον / Ζηνὶ φῶς ἐρέουσα καὶ ἄλλοις ἀθανάτοισιν*», δηλαδή: (Ψηλὰ στὸν Ὀλυμπο ἀνέβηκε ἡ

ροδοδάχτυλη θεὰ Ἀὐγὴ, στὸ Δία καὶ στοὺς ἄλλους ἀθανάτους νὰ τοὺς πεῖ πῶς ξημερώνει).

Οἱ στίχοι ἀπ' τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ, γιὰ τὰ διαπορευόμενα πλοῖα, θὰ ὄρχονταν ἀσφαλῶς στὸ νοῦ του σὲ ὅλο τὸ ταξίδι. Καὶ ἡ γοητεία τοῦ πρωϊνοῦ θὰ ζωντάνευε τὶς ἱερὲς προσευχὲς τοῦ Προφητάναντα: «*Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου... Ρῦσαι με ἐξ αἱμάτων, ὁ Θεός, ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μου... Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἰνεσίαν σου...*» (Ψαλμὸς Ν').

Ὁ Παῦλος, «μαζὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶχε μέσα του καὶ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ». Ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνα θὰ τοῦ θύμιζε ὅτι ἐδῶ, μὲ τὴ μεγάλη νίκη τῶν Ἑλλήνων, διασώθηκε ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ νικῆθηκε ἡ βαρβαρότητα μὲ τὴν ὑλικὴ δύναμη καὶ χλιδὴ.

Ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς τῆς Ἑλλάδας στὸν Παῦλο ἔγινε ἀπ' τὸν ναὸ τοῦ Ποσειδῶνα στὸ Σούνιο. Τὸ πεντελικὸ μάρμαρο λαμπύριζε στὶς πρῶτες ἀχτῖνες τοῦ ἡλίου χαιρετίζοντας τὸν ἐπίσημο ἐπισκέπτη! Τὸ τεράστιο ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολη, ἔξω ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα, ἔστελνε τὶς ἀνταύγειές του ἀπὸ «τὴν γυαλιστερὴ ἀσπίδα της, τὸ ἀστραφτερὸ κράνος της καὶ τὸ χρυσὸ της δόρυ».

Ἡ ὄραση τοῦ φαντασμαγορικῶ καὶ ἐπιβλητικῶ ἀγάλματος τῆς Παλλάδος ἴσως ἔφερε στὸ νοῦ τοῦ μικρόσωμου Ἀποστόλου

τὰ λόγια τοῦ προφήτη Ἡσαΐα γιὰ τὰ πάθη τοῦ Μεσσία: «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη / καὶ ὡς ἀμνὸς ἀφωσος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα»...

2. Στὴν πόλη τοῦ Φωτός.

Ὁ Θεὸς ὡδηγοῦσε τὰ βήματα τοῦ Παύλου στὴν πόλη τοῦ Φωτός μὲ τὶς κατάκλειστες καρδιές. Οἱ Ἐπικουρείοι τὶς εἶχαν κλειδαμπάρῳσει μὲ τὴν παραδοχὴ τους γιὰ κάθε κατώτερη ἀπόλαυση καὶ τὴν διδασκαλία τους ὅτι ὁ κόσμος «ἦταν ἔργο τῆς τύχης, καὶ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ἄμετρη ἡδονή». Μόνο ἡ ἀτομικὴ εὐτυχία καὶ ἡ ἄμετρη ἡδονή! Ὁ συγγραφέας τῶν Πράξεων μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τοὺς ἐκεῖ Ἐπικουρείους καὶ Στωϊκοὺς (ἰς' 18).

Ἡ ἀρχὴ τῶν Ἐπικουρειῶν τὴν ἐποχὴ, ποὺ ὁ Παῦλος ἐπισκέπτεται τὴν Ἀθήνα, ἦταν: «Ζήτη μόνο τὴ δική σου εὐτυχία. Ἡ ζωὴ εἶναι λίγη καὶ ὁ καιρὸς, ποὺ θὰ μείνεις πεθασμένος, πολὺς». Ὅλες τοῦτες τὶς κατάκλειστες καρδιές σὲ κάθε ὑπερφυσικὸ κόσμο, ἔπρεπε νὰ τὶς ἀνοίξει ὁ Παῦλος μὲ τὸ κλειδί τῆς Ἀνάστασης καὶ τῆς Σταυρικῆς θυσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Θὰ δέχονταν οἱ «ὀρθολογιστὲς» Ἀθηναῖοι ἢ θὰ τὸν εἰρωνεύονταν κατὰ τὴ συνήθειά τους;

Οἱ σοφιστὲς εἶχαν καταργήσει τὴ θρησκεία ὡς πνευματικὴ ἀνάγκη καὶ τὸ Θεὸ ὡς αἰτία τῶν πραγμάτων. Ἡ Πλατωνικὴ καὶ ἡ Ἀριστοτελικὴ σκέψη εἶχεν ἀπονευρωθεῖ καὶ εἶχεν ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ κάποιους «τύπους», ἔτσι ποὺ «ἓνα φιλοσοφικὸ προλεταριάτο μὲ τὸ ραβδί τοῦ ζητιάνου» νὰ περιφέρεται παντοῦ.

Ὁ περίφημος Ὑμνος τοῦ Κλεάνθη στὸ Δία ποιημένος πρὶν ἀπὸ 350 χρόνια περίπου, εἶχε ξεχαστεῖ. Κι ὅμως ἦταν ὁ Ὑμνος τοῦ ἑλληνικοῦ Πνεύματος στὸ Θεῖο, «στὴν περὶ Θεοῦ ιδέα», ἐκφρασμένος σὲ στιγμὲς φωτεινότητας, ποὺ θυμίζουν ἐκεῖνες στὸ Ὅρος Σινᾶ, ὅταν ὁ Μωϋσῆς ἐπαιρνε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ τὸν Νόμο Του:

«Στὰ ἀνίκητα χέρια σου κρατᾶς γιὰ ὑψηρότη / τὸ δίστομο, φλογισμένο, ἀθάνα-

το ἀστροπελέκι. / Μ' αὐτὸ ὡδηγεῖς ἐσὺ τὸν καταδεκτικὸ λόγο, ποὺ μέσα σ' ὅλα / περνᾶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ἀστέρια. / Σὺ εἶσαι αὐτός, ποὺ τόσο μεγάλος ἔχεις γίνει, ὁ πιὸ ἀνώτερος αἰώνιος βασιλιάς. / Οὔτε γίνεται κανένα ἔργο πάνω στὴ γῆ χωρὶς ἐσέ, Θεέ. / οὔτε στὸ αἰθέριο στερέωμα, οὔτε στὴ θάλασσα ἐπάνω. / ἐκτός ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ κάνουν οἱ κακοὶ μὲ τὴ δική τους ἀμυαλιά. / Σὺ, ὅμως, ξέρεις νὰ συμπληρώνεις τὶς ἐλλείψεις, / νὰ ὁμορφαίνεις τὶς ἀσχήμιες, καὶ ν' ἀγαπᾶς καὶ ἐκείνους ποὺ δὲ σέ ἀγαποῦν...» (σὲ μετάφραση Ἰερωνύμου Κοτσῶνη, Δρ. Θ.).

Τί θαυμάσιος Ὑμνος! Στὴν Ἑλλάδα, ἡ Τέχνη, εἶχε ποιητικὰ ἀποδόσει τὴν ἀντίληψη τῆς ιδέας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε ὁ πυρήνας τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ποιητικῆς τέχνης, κυρίως τῆς τραγωδίας, ἦταν θεοκεντρικός.

3. Ἡ Προσευχὴ τοῦ Ἐπίκτιτου.

Τὴν ἐποχὴ, ποὺ ὁ Παῦλος ἐπισκεπτόταν τὴν Ἀθήνα, «ἡ θρησκεία γινόταν ὅλο καὶ πιὸ κοσμικὴ... χρησίμευε μόνο γιὰ νὰ στολιζέται ἡ ἐπίγεια ζωὴ καὶ νὰ ἐξαγιαζέται ὁ πατριωτισμός. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώριζαν πῶς νὰ κάνουν τὴν θρησκεία ἀπολαυστικὴ καὶ ἐλκυστικὴ, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς καλοζωισμένους». Πνευματικὸς ξεπεσμός, ὅπως στὶς μέρες μας!...

Κι ὅμως, ὁ Ἐπίκτιτος, εἶχ' ἀφήσει στοὺς Ἀθηναίους καὶ σὲ ὅλον τὸν κόσμο μιὰ ἱερὴ παρακαταθήκη, τὴν περίφημη προσευχὴ τοῦ Στωϊκοῦ, ὅπως τὴν εἶχε διατυπώσει - συνθέσει ὁ ἴδιος:

Ὁδήγησέ με, Δία, καὶ σύ, σοφὴ μοῖρα ἐκεῖ ποῦ, σύμφωνα μὲ τὴ θέλησή σας, πρέπει νὰ βρισκομαι,

καὶ δὲν θὰ διστάσω ν' ἀκολουθήσω...

(Ἄγου δὴ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σὺ γ' ἡ Πεπρωμένη)

ὅποι πῶθ' ἡμῖν εἰμι διατεταγμένος ὡς ἐφομαί γ' ἄσκησ...

Ἡ Θεῖα Πρόνοια, ἡ σοφὴ μοῖρα τοῦ Ἐπίκτιτου, εἶχεν ὡδηγήσει τὸν Παῦλο στὴν πόλη τῆς σοφίας γιὰ ν' ἀνοίξει τὶς κατάκλειστες καρδιές τῶν ἀνθρώπων τῆς, ποὺ

κείνη τὴν ἐποχὴ τὶς εἶχαν κλειδαμπαρώσει οἱ στρεβλώσεις τῶν μαθητῶν τοῦ Ἐπικούρου, ποῦ τόσο κακομεταχειρίστηκαν τ' ὄνομά του κάνοντάς το «σύμβολο γιὰ κάθε κατώτερη ἀπόλαυση». Σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τους, «ὁ κόσμος ἦταν ἔργο τῆς τύχης καὶ σκοπὸς τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ἄμετρη ἡδονή».

Ὁ Ἐπίκτητος μὲ τὴ θαυμάσια προσευχὴ τοῦ εἶχαν ξεχαστεῖ. Κανείς δὲν ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Δία καὶ τὴν Πεπρωμένη νὰ τὸν ὀδηγεῖ στὸ δρόμο τοῦ χρέους καὶ τῆς τιμῆς. Ὅλοι τους ἀναζητοῦσαν τὴν ἡδονὴ καὶ τὶς ἀπολαύσεις. Ἴσως ἡ ρωμαϊκὴ κατοχὴ καὶ τὰ ρωμαϊκὰ ἦθη εἶχαν διαβρώσει τὸν χαρακτῆρα τους.

Οἱ Ἐπικούρειοι, χωρὶς ν' ἀρνοῦνται τοὺς θεοὺς, ἀμφιδάλανε γιὰ τὴν πρόνοια τῶν θεῶν γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἄλλωστε «νόμιζαν ὅτι ἐνοχλοῦσε τοὺς θεοὺς στὴν ὀλύμπια μακαριότητά τους, τὸ νὰ προνοοῦν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους». Γι' αὐτὸ καὶ «ἡ ἀρχὴ τους ἦταν: Ζήτα μόνο τὴν δικὴ σου εὐτυχία. Ἡ ζωὴ εἶναι λίγη καὶ ὁ καιρὸς ποῦ θὰ μείνεις πεθαμένος πολὺς».

4. Κλειστὲς πόρτες.

Οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὴν ἀπὸ γεννησιμιοῦ τους εἰρωνεία καὶ τὴν ψευτικὴ λεπτότητα τρόπων, εἶχαν κρατήσει, κλειστὲς τὶς πόρτες τῶν καρδιῶν τους. Χρόνια ἀργότερα ὁ Γ. Βερίτης θὰ γράψει γιὰ τὶς κλειστὲς «Πόρτες τῆς Ἀθήνας»:

«Στὴν Ἀθήνα σήμερα καὶ χθὲς / κράτησαν τὶς πόρτες τοὺς κλειστὲς. / Κι ἕνας ξένος ἔρμος καὶ φτωχὸς / στέκει σὲ μιὰν ἀκρη μοναχός. / Κάποτε σὲ χρόνια περασμένα, / (πόρτες καὶ παράθυρα κλεισμένα) / κάποτε σὲ χρόνια μακρινά, / κίνησε ἀπὸ μέρη ἀλαργινά. / Διάδηκε, κατέδηκε στὴν πόλη, / μὰ στὰ λόγια του γελᾶσαν ὅλοι. / Κάποιοι μόνο, λίγοι διαλεχτοί, / χώρισαν καὶ τοῦ μείναν πιστοί».

Τὰ χάχανα τῶν Ἀθηναίων ξέσπασαν ὅταν ἄκουσαν ἀπ' τὸν ξένο νὰ τοὺς μιλάει γι' ἀνάσταση νεκρῶν. Γεμάτοι εἰρωνεία τοῦ

εἶπαν: «ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τοῦτου». Κι ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ιδ', 33 - 34), «ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς».

Αὐτοὶ οἱ ὀλιγάριθμοι, οἱ «κολληθέντες», ἦταν ἡ μαγιά ν' ἀυξηθεῖ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Βερίτης τὴν λέει «φῶς μέσ' στὸ σκοτάδι» ποῦ ἄνοιξε τὶς κλεισμένες πόρτες: *«Ἐνα φῶς γελᾷ μέσ' στὸ σκοτάδι / μὲ ἄστρα ξαναγέμισαν τὸ βράδι. / ... / Κι' ἀρχινᾷ τὸ δεῖπνο τῆς ἀγάπης. / Λάμπει ὁ τρισαχούμενος διαβάτης! / ... / Λάμπουν οἱ ψυχὲς εὐτυχησμένες, / π' ἄνοιξαν τὶς πόρτες τὶς κλεισμένες...».*

5. Θάνατος καὶ Ἀνάσταση.

Ὁ J. Holzner στὸ μνημειῶδες ἔργο του «Παῦλος» σημειώνει: «Ἡ Ἐκκλησία ποῦ σχηματίσθηκε ἐδῶ δὲν ἦταν μεγάλη σὲ ἀριθμὸ, ἀλλ' ἦταν ἐκλεκτή. Ὁ τίτλος «ἀρεοπαγίτης» ἦταν τίτλος ποῦ τὸν ποθοῦσε καὶ τὸν σεβόταν ὅλος ὁ κόσμος». Κι «ἐνῶ οἱ σοφιστὲς κατέβαιναν τὶς σκάλες τοῦ Ἀρείου Πάγου, κοροιδεύοντας τὸν παράξενο Ἰουδαῖο τῆς Ταρσοῦ, ὁ Παῦλος μένει μέχρι ἀργὰ μᾶζι μὲ τοὺς νεοκερδισμένους ἀδελφοὺς του καὶ τοὺς διηγεῖται γιὰ τὸν Ἰησοῦ».

Οἱ εἰρωνεῖες καὶ τὰ χάχανα τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἀδικαιολόγητα. Δὲν ἦταν πρώτη φορὰ ποῦ ἄκουγαν γιὰ θάνατο καὶ ἀνάσταση. «Στὰ μικρὰ καὶ στὰ μεγάλα Διονύσια καὶ στὴν ἐβδομάδα τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων» (περίπου ἀνάλογη μὲ τὴ δική μας Μεγάλῃ Ἑβδομάδα) «ἐώρταζαν τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση ἑνὸς θεοῦ». Βέβαια, ὅλα τούτα δὲν εἶχαν καμιά σχέση μὲ τὴν οὐσία τῆς ἐξιλαστήριας θυσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἠθικὸ ὕψος τῆς Χριστιανικῆς ιδέας τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως ἔγραφε στὰ 1935 μιὰ ἐξέχουσα προσωπικότητα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Ἐπιστήμης σὲ 2τομὸ ἔργο του.

Ὁ J. Holzner μᾶς βεβαιώνει πῶς ὁ Παῦ-

λος «είχε δεί ὁ ἴδιος στήν Ἀθήνα κάτι τέτοιες τελετές, ἄν καί τοῦ ἦσαν γνώριμες ἀπ' τήν λατρεία τοῦ Σαβαζίου - Διονυσίου στήν πατρίδα του τήν Ταρσό. Ἐκεῖ, ἡ ἀναγγελία τῆς ἀνάστασης τοῦ ἡρώα τους γινότανε ψιθυριστά», λές καί ἀμφιβάλανε στήν θεότητα τοῦ ἡρώα τους!

Στά Ἐλευσίνια κυριαρχοῦσε «τὸ κτηνώδες πού ὑπάρχει στή γενετήσια ὁρμή» καί πού ἤθελαν νά «ἐξευγενίσουν» δίνοντάς του μεταφυσική διάσταση. «Οἱ ἄγριες κραυγές τοῦ πόνου, πού ἀποτελοῦσαν τὸν θρήνο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ καί πού συνῶδευαν τὸ ἄγαλμά του ὡς τὴν θάλασσα, ἡ πνιγηρὴ ἀτμόσφαιρα, τὸ ἀποτρόπαιο θέαμα μὲ τὰ γεννητικά σύμβολα, πού ἔκαναν περιφορὰ γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῶν Ἐλευσινίων, ἡ νυχτερινὴ ὀργιαστικὴ ἑορτὴ» μὲ τίς γυναῖκες νά ξεφαντώνουν, δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση μὲ τὴν ἀνάσταση κάποιου Θεοῦ, ἀλλὰ προήλθαν ἀπὸ ἓνα πανάρχαιο μῦθο, πού συμβόλιζε τὸν θάνατο καί τὴν ἀνάζωογόνηση τῆς βλάστησης». Κι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τους νά ἐξευγενίσουν τὸ κτηνώδες τῆς σεξουαλικότητάς.

6. Στὸν Ἄρειο Πάγο.

Οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ιζ', 22 - 34) μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὰ διαδραματισθέντα στὸν Ἄρειο Πάγο καί τὴν ὁμιλία τοῦ Παύλου στοὺς Ἀθηναίους, τοὺς «ἄσημους κληρονόμους μιᾶς μεγάλης σειρᾶς σοφῶν... μιὰ ἐλαφρόμυαλη γενιά, πού δὲν ἔπαιρνε πιά στὰ σοβαρὰ τὴν θρησκεία καί πού τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα τὰ θεωροῦσε μόνο ὡς ἐνδιαφέροντα θέματα γιὰ συζήτηση».

Ὁ Σωκράτης, «ὁ πιὸ θρησκευτικὸς φιλόσοφος, τῆς Ἑλλάδος», καί οἱ ἄλλοι εἶχαν ξεχαστεῖ. Κυριαρχοῦσε μᾶλλον ἓνας πανθεϊσμός καί μιὰ μοιρολατρεία πού ἔφτανε ὡς τὴν ἀπελπισία. Ὁ ὁμότιμος καθηγητῆς Θεολογίας (Καينὴ Διαθήκη) στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου Etienne Grosπέ, σὲ μελέτη του γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «ὁ Παῦλος πῆ-

γαίνει καθημερινὰ στήν Ἀγορὰ, ὅπου μιλοῦσε σὲ ὅλον τὸν κόσμο. Ἐκεῖ θὰ συναντήσει ἀκόμα κι ἐπικουρεῖους καί σταῖκους φιλοσόφους, πού τοὺς μέρδευε τὸ μήνυμά του, καί πού τὸ ἔστρεφαν εὐκόλα στὸ χλευασμό. Τὰ ἄτομα αὐτὰ κατέληξαν νά τὸν ὀδηγήσουν στὸν Ἄρειο Πάγο», στὸ λόφο «πού βρισκόταν νότια τῆς Ἀγορᾶς καί δυτικά τῆς Ἀκροπόλεως».

Ὁ Παῦλος μὲ «μιὰ ὠραία ὁμιλία του» ἐπιχείρησε «νά κηρύξει τὸ Εὐαγγέλιο στοὺς διανοουμένους ἐθνικούς, ἀποτυγχάνοντας ὅμως νά τοὺς πείσει γιὰ τὴν πραγματικότητα τῆς Ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τοὺς νεκρούς. (...). Ὁ ὁμιλητῆς διακόπηκε ἀπὸ τὰ σαρκαστικά σχόλια τῶν ἀκροατῶν του καί τοὺς ἐγκατέλειψε χωρὶς νά καταφέρει νά τοὺς περάσει τὸ μήνυμά του...».

7. Στοὺς διανοητικούς λαβυρίθους.

Ὁ Παῦλος θὰ φύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν Κόρινθο ἐνῶ βούιζαν στ' αὐτιά του τὰ χάχανα τῶν σοφιστῶν. Φεύγει μὲ τὴν ὀριμότητα ὅτι ἡ γνώση φουσκώνει τὸν ἄνθρωπο. Καί μὲ τὴν ἀπόφαση νά μὴν ξαναμιλήσει «γιὰ τὴν ἑλληνικὴ σοφία, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸν Χριστὸ καί γιὰ τὴν μωρία τοῦ Σταυροῦ». Εἶχε πειστεῖ ὅτι ἡ Ἀθήνα, «αὐτὴ ἡ καθαρὰ ἑλληνικὴ πόλη πού, μέσα στήν ἀπολλώνεια ὁρμὴ τῆς πρὸς τὴν ὁμορφία, ψεύτισε ὅλη τὴ δημιουργικὴ σοβαρότητα τῆς ζωῆς, (...), ἀγαποῦσε τὸ ὠραῖο τὸ αὐστηρὸ καθωρισμένο, καί πού γιὰ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, γιὰ τὴν ἄπειρη βαρῦτητα τῆς αἰωνιότητος, γιὰ τὸν ὑπερφυσικὸ προσορισμὸ τῆς ζωῆς δὲν ἔδειχνε καμιὰ διάθεση».

Αὐτὸς ὁ λαὸς δὲν ἐνδιαφερόταν τόσο γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ τοῦ ἄρεσε νά κάνει συλλογισμούς, νά σκέπτεται. «Ἡ σκέψη γιὰ χάρη τῆς σκέψης ἦταν γι' αὐτοὺς ἓνα ὀρεκτικὸ καί μὲ ἡδονὴ ἔτρεχαν μέσα στοὺς διανοητικούς λαβυρίθους».

Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, μὲ τὴν ὑποδειγματικὴ ἀκριβολογία τῆς, εἶχε γίνει ἓνα «κοφτερὸ ὄργανο» στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, πού «εἶχαν ἀναπτύξει ὅλα τὰ χαρίσματα

του μυαλού σε άπιστευτο βαθμό, αλλά σε βάρος της καρδιάς».

8. Λαγήνη γεμάτο χρυσάφι.

Το μεγάλο κέρδος για τον Παύλο ήταν ότι οι πόρτες της Αθήνας είχαν ανοίξει. Και το Φῶς είχε εισχωρήσει στις κατάξερές καρδιές. Ὁ Βερίτης τραγουδάει χαρούμενα: «*Στὴν Ἀθήνα, τώρα ἔχουν γιορτές / π' ἀνοίξαν οἱ πόρτες οἱ κλειστές. / Ἀνοίξε ἡ Ἀθήνα τὴν καρδιά της, / γιὰ νὰ μπεῖ ὁ καλόγνωμος Διαδάτης*». Μπήκε κι ἔγινε μεγάλος της ἀδελφός, ὁ ἐμπνευστής καὶ διδάχος της.

Μόνο οἱ κλειστές καρδιές τρέμουν τὸ Φῶς καὶ τὸν «ἄγνωστο Θεό», πού εἶδε κατὰματα ὁ Παῦλος καὶ γέντηκε τὴ θεϊκὴ Ἀγάπη. Ὁ Νίτσιε, στὸ Ζαρατούστρα, βουτηγμένος στὴν ἀνθρώπινη ὑπερηφάνεια, ἐναντιώνεται στὸ ὑπερούσιο Φῶς, στὴν ἀγαπητικὴ ἀστραπή:

«Ἀκαθόριστε! Κρουμμένε! Τρομερέ! / Σὺ, κυνηγέ, πίσω ἀπ' τὰ σύννεφα, ρίχνεις σὰν ἀστραπή / τὸ βλέμμα, περιπαιχτικά, πού ἀπ' τὰ σκοτάδια μὲ θωρεῖ. / Ἔτσι, πέφτω χάμω, λυγίζω, στριφογυρίζω, / βασανισμένος ἀπ' ὅλα τὰ αἰῶνα μαρτύρια, / κτυπημένος ἀπὸ Σένα, πετρόκαρδε κυνηγέ, / Ἄγνωστε σὺ, Θεέ!».

Κι ὁμως, ὁ ἴδιος εἶχε παρομοιάσει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ με λαγήνη, πού ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν πηγὴ γεμάτο χρυσάφι! Κι εἶχε πεῖ: «*Ὅποιος κάποτε πολλὰ θὰ ἔχει νὰ πεῖ, σὲ σωπὴ βυθίζεται πολλή*». Κι ὁ Παῦλος εἶχε βυθιστεῖ στὴ σωπὴ τῆς αὐτογνωσίας γιὰ νὰ κατανοήσει τὴν ἀστραπή τοῦ Θείου Φωτός, πού τοῦ εἶχε στερηθεῖ τὴ σωματικὴ ὄραση καὶ τὴν εἶχε ἀντικαταστήσει μὲ τὴν ἐνόραση τοῦ ἐπέκεινα ἐκεῖ, τότε, στὴ Δαμασκό.

9. «Οὐ παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον».

Ὁ Παῦλος, μετὰ τὰ χάχανα τῶν «φιλοσοφούντων» γιὰ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, φεύγει γιὰ τὴν Κόρινθο. Εἶχε συνειδοποιήσῃ πιά, πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐδραιωθεῖ στὸ μεγάλο κέντρο τῆς διανόησης, στὴν Ἀθή-

να, ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ.

Ἡ πόλη, πού εἶχε καταστραφῆ ἀπ' τὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ στὰ 146 π.Χ. καὶ εἶχε ξαναχτιστεῖ ἕνα αἰῶνα ἀργότερα, ἦταν, τὴν ἐποχὴ πού ἔφτασε ὁ Παῦλος, μιὰ κοσμοπολίτικη πόλη μ' ἐλεύθερα ἦθη πού κατάπινε τὰ καράδια μὲ τὰ πληρώματα τους. «*Οὐ παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον!*»...

Στὴν πόλη μὲ τὶς ταβέρνες τῶν ναυτικῶν, μὲ τὰ ὑποπτα κέντρα, τὰ στοιβαγμένα μὲ τ' ἀποβράσματα ὄλου τοῦ κόσμου, καὶ τὶς ἀδηφάγες ἐταῖρες, ὑπῆρχε καὶ ἡ ἄλλη πλευρά, ἡ χαριτωμένη ἀπὸ τὴν Θεῖα Πρόνοια. Ἦταν τὸ ζευγάρι Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα. Εἶχε φτάσει πρόσφατα ἀπὸ τὴν Ἰταλία «ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης τοῦ αὐτοκράτορα Κλαυδίου πού εἶχε διατάξει τὸ 49 - 50, ὅλους τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Ρώμη», ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Etienne Trocme.

Τὸ ζευγάρι ἦταν σκηνοποιοί. Κι ὁ Παῦλος σκηνοποιός. Ἐγκαταστάθηκε λοιπὸν στὸ σπίτι τους.

10. Στὸν ἀργαλειὸ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ.

Καθὼς ὁ Παῦλος πλησίαζε στὴν πόλη, ἀντίκρισε τὸν ἐπιβλητικὸ Ἀκροκόρινθο νὰ τοῦ γνέφει. «*Ἐπ' ἀπ' τὰ ψηλὰ βουνὰ / γνέφει ὁ Ἀκροκόρινθος / στοὺ ταξιδιώτῃ τὴ ματιά!*» Ἀπὸ τὸν Ἀκροκόρινθο ἡ ματιά τοῦ ἐπισκέπτη ἀγκαλιάζει τὰ γύρω ψηλὰ βουνὰ πού λαμποκοποῦν ἀπὸ τὸ χιόνι. Στὰ νότια τὴν ὀροσειρὰ τῆς Κυλλήνης καὶ στὰ βόρεια τὶς μακρινὲς κορφές τοῦ Ἐλικώνα καὶ τοῦ Παρνασσοῦ.

Ὁ Παῦλος κι ὁ Ἀκύλας σφιχτοδέθηκαν μὲ τὴν παρήγορη χριστιανικὴ φιλία καὶ μὲ τὴν «κοινὴ προσπάθεια στὸν ἀργαλειὸ καὶ στὸ ἔργο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ».

Οἱ Πράξεις μᾶς πληροφοροῦν ὅτι, ὁ Παῦλος, «*διελέγετο ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον*». Τ' ἀποτελέσματα ἦταν θαυμαστά! Ἀκόμη καὶ ὁ Κρίσπος ὁ ἀρχισυνάγωγος «ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο» (τη', 8).

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶχε πιά ιδρυθῆ στὴν Κόρινθο!...

11. **Ἐπίλογος**

Πρὶν 60 χρόνια, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1948, κυκλοφόρησε ἀπ' τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ *J. Holzner* «*Παῦλος*», ὅπου μὲ περισσὴ εὐθύνη καὶ καλλιέπεια βιογραφεῖ τὸν Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν. Ἡ θαυμάσια μετάφραση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν τότε Ἀρχιμ. Ἱερώνυμο Κοτσῶνη, Δρ. Θ., τοῦ χάρισε τὴν ἀγάπη τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ.

Ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου ὑψώνει, μὲ πνευματικὴ φωτεινότητα, τὴν πνευματοφόρο μορφὴ τοῦ «Πρώτου μετὰ τὸν Ἔνα», βουτηγμένη στὸ Φῶς τῆς Ἀγάπης τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου.

Ὅποιος ἔχει μελετήσῃ τοῦτο τὸ ἔργο, ἀσφαλῶς θὰ μπόρεσε νὰ καταλάβῃ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ θὰ βουτηχθῆκε στὸ ἐξαστράπτον Φῶς, τὸ ἐκπορευόμε-

νο ἀπὸ τὴν ἀγιασμένη προσωπικότητα τοῦ ἱδρυτῆ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ θειότατου Παύλου, τοῦ «παραμένει μέχρι καὶ στὶς μέρες μας ἕνας σπορέας ἰδεῶν» (Τροσπέ) κι «ἔβωσε τὸ θεῖο ἀπ' τὸν ἐξευτελισμὸ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀπ' τὴν ἀτίμωση» (*J. Holzner*).

Στὸν Παῦλο δὲν ἦταν ἄγνωστος ὁ Θάνατος. Πολλὲς φορὲς τὸν ἐπισκέφθηκε σταλμένος ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸ φανατισμὸ τῶν συμπατριωτῶν του. Ὅμως, «στὸν καθρέφτη τῆς ψυχῆς του, ἔρριχνε τὴν καταφώτεινη σκιά τῆς μορφῆς τοῦ Ἐσταυρωμένου». Ναί! «*Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος*» (Φιλ. α', 21):

Μὲ τὶς σαῖτες τοῦ ἀργαλειοῦ τοῦ χρόνου ὑφαίνω τὸ φόρεμα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ.

«Ὑφαине «τὸν καλλιτεχνικὸ τάπητα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ» καὶ τὸ λαμπρὸ στεφάνι τῆς Ἐκκλησίας!...

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗ...

Ἀπ' τὰ χαράματα στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ του ἀμίλητος, σκυφτός, ὁ γερο-Ἀρεοπαγίτης, σὲ συλλογὴ βαθιὰ πεσμένος τριγυρίζει, μέσ' ἀπ' τὶς ἄλυκες καὶ ἄσπρες πικροδάφνες.

Κεῖθε σὰν φτάνει, ἀπὸ τὸ βράχο του Ἀρείου ἀκούει ὀχλαγωγὴ καὶ τὴ μορφὴ ἑνὸς ξένου, θωρεῖ μεσ' ἀπ' τὸ πλῆθος...

Ἡ ἀλήθεια, τώρα, πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ του καὶ γίνεται τοῦ «ξένου» ἐκείνου πιά δεσμώτης, μὲ τὸν Ἱερόθεο, τὴ Δάμαρην καὶ ἄλλους...

Γ.Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΝΩΣΗΣ

*«Ἡ τύχη κάθε λαοῦ, ἡ ἀκμὴ
καὶ ἡ παρακμὴ του ἐξαρτᾶται
ἀπὸ τὴν παιδεία ποῦ ἔλαβε»*

Fichte

Ἡ ἀγωνία ποῦ διακατέχει σήμερα κάθε σκεπτόμενο ἄνθρωπο εἶναι, μήπως ἡ ἀλματώδης αὔξηση τῶν τεχνικῶν γνώσεων ἀντὶ νὰ ὀδηγήσει στὴν πρόοδο, ὀδηγήσει τελικὰ στὴν ἐκβαρβάρωση καὶ τὴν καταστροφή τῆς ἀνθρωπότητας. Κι αὐτό, γιατί, ἐνῶ ἡ «πρακτικὴ μας ἐφευρετικότητα» ξεπέρασε κάθε πρόβλεψη, ἡ ἠθικὴ συνείδηση καὶ ἡ κοινωνικὴ μας ὀργάνωση σημείωσαν κατὰπτωση μᾶλλον παρὰ πρόοδο. Σήμερα ὁ ἄνθρωπος βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ ἐσωτερικὴ σύνθεση τῆς προσωπικότητάς του. Ὁ ψυχικὸς του κόσμος δὲν ἔχει ἐνότητα, εἶναι κατακερματισμένος. Βιώνει ἔτσι μιὰ ἐσωτερικὴ κρίση καὶ σύγχιση ποῦ τὸν ὀδηγεῖ σὲ μιὰ θεώρηση τῆς ζωῆς ποῦ εἶναι ξένη πρὸς τὴν πραγματικὴ οὐσία της. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ἡ θεμελίωση καὶ οἰκοδόμηση τῆς προσωπικότητάς του δὲν ἔχει σταθερὰ ἐρείσματα. Κυρίως δὲ πνευματικὰ ἐρείσματα, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὶς διαχρονικὲς καὶ ἀκατάλυτες ἀξίες τῆς ζωῆς, ὅπως ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀγάπη καὶ ἄλλες.

Ἡ ἔλλειψη αὐτῶν τῶν ἐρεισμάτων ὀδηγεῖ τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο σὲ μιὰ φοβερὴ ἐσωτερικὴ κρίση, ποῦ τὴν ἐκδηλώνει μὲ ἐνέργειες καὶ συμπεριφορὲς ποῦ πολλὰ φορὲς βρῖσκονται ἔξω ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη κλίμακα, ἔξω ἀπὸ κάθε λογικὴ καὶ

ὕγιη συναισθηματικὴ κατάσταση. Ὅπως παρατηρεῖ σχετικὰ ὁ μεγάλος ψυχαναλυτὴς καὶ διανοητὴς Jung, «ἡ ψυχονεύρωση δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀγωνία τῆς ψυχῆς ποῦ ἔχασε τὸ δρόμο της. Ἡ ἀπόγνωση ποῦ δημιουργεῖται στὴ ψυχῆ, ὅταν μένει χωρὶς σκοπὸ καὶ παραδέρνει ἀνικανοποίητη στὴν πνευματικὴ ξηρότητα».

Ὁ βάνουσος ὕλισμος τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως παρατηρεῖ ἓνας ἄλλος μεγάλος ἐπιστήμονας καὶ διανοητὴς «δὲν ἐμποδίζει μόνον τὸ ξεπέταγμα τοῦ πνεύματός μας, ἀλλὰ ἀφήνει ἔξω ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι ὅλους ἐκείνους ποῦ ἀγαποῦν τὴν ὁμορφιά, τὴν ἀλήθεια, τὴν ἀνθρωπιά, ποῦ στὴ ζωὴ ἐπιδιώκουν κάτι ἄλλο ἀπὸ τὸ χρῆμα καὶ ποῦ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς τους δὲν ἀνέχεται τὴ χυδαιότητα τῆς σύγχρονης ζωῆς»¹.

Γιὰ νὰ βγεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ κρίση καὶ σύγχιση ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ μιὰ ἀνώτερη θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ μιὰ οὐσιαστικὴ βίωση τοῦ ἀληθινοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, ὁ δρόμος ποῦ πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ εἶναι αὐτὸς ποῦ προτείνεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀξιόστους καὶ πνευματικοὺς ἡγέτες τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ δρόμος, δηλαδή, τῆς ἀληθινῆς παιδείας. Τῆς παιδείας ἐκείνης ποῦ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὸ «ἀγαθὸς ζῆν» καὶ στὸ «καθ'

ομοίωση θεοῦ πορεύεσθαι». Τῆς παιδείας πού ἀποβλέπει στὸν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔχει σκοπὸ τῆς νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀναγνώριση καὶ πραγμάτωση τοῦ προορισμοῦ του, στὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ, δηλαδή, τελείωσή του. Μιὰ τέτοια παιδεία δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο παιδεῖα γνώσεων, ἀλλὰ καὶ γνώσης. Πνευματικὴ καλλιέργεια δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀπόκτηση γνώσεων καὶ ἡ ἀνάδειξη ἀνθρώπων σὲ ἱκανοὺς ἐπιστήμονες, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, αὐτὴ πού καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο ἱκανὸ νὰ μετουσιῶνει τὶς γνώσεις σὲ ἐσωτερικὴ γνώση καὶ βίωμα τῆς ἀληθινῆς σημασίας τῶν πραγμάτων.

Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως ἡ παιδεία νὰ καθοδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα τὴ νέα γενιὰ ὄχι μόνο νὰ ἀποκοτῶν γνώσεις τῶν πραγμάτων, πῶς εἶναι καὶ πῶς συμβαίνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνονται τὴ βαθύτερη οὐσία τους καὶ νὰ τὴ βιώνουν. Αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχει ἂν ἀπευθυνθεῖ στὸ νέο ἄνθρωπο ὄχι μόνο μὲ τὴ γλώσσα τῆς λογικῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ γλώσσα τῆς διώσεως τῆς σημασίας τῶν γεγονότων καὶ τοῦ νοήματος τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχῶν πού διέπουν τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον. Θὰ μποροῦν ἔτσι νὰ αὐτοσυγκεντρῶνται καὶ νὰ ἀκοῦνε τὴν ἐσωτερικὴ φωνὴ τῆς ψυχῆς τους. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία στὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τῆς εἶχε ἀναδείξει ὡς πρῶτο σκοπὸ τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τὴ θεώρηση τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας περισσότερο ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τοὺς εὐφρεῖς μορφωμένους, ἀλλὰ ἠθικὰ ἐλλειπεῖς, παρὰ ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἀμόρφωτους. Ἡ θλιβερὴ αὐτὴ πραγματικότητα εἶναι κοινὴ συνείδηση. Τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς κάθε ἀτόμου δὲν τοὺς καθορίζει ἡ εὐφυΐα, ἀλλὰ τὸ βάθος τῆς προσωπικότητάς του. Ὁ ὀρθολογι-

σμὸς πού ἀποξηραίνει κάθε ψυχικὴ εὐαισθησία εἶναι τὸ ἴδιο ὀλέθριος γιὰ τὰ ἄτομα καὶ τὴν κοινωνία, ὅσο καὶ ὁ ὕλισμὸς τῆς ἐποχῆς μας πού ὑποδουλώνει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀγχώδη ἐπιδίωξη τοῦ χρήματος καὶ τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων. Τὴν εὐτυχία δὲν τὴν φέρουν μόνο τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ καλλιέργεια καὶ κυρίως ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀξιολογικῶν αἰσθητηρίων πού ὑπάρχουν μέσα μας. Σήμερα, ἡ κιβδηλεία καὶ ἡ περιφρόνηση τῶν ἀξιών εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ εὐτυχίας.

Καλεῖται ἐπομένως ἡ παιδεία, αὐτὴ πού ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια εἶναι ἡ πνευματικὴ τροφὸς τοῦ ἀνθρώπου², νὰ παίξει καὶ πάλι τὸν ἀναγεννητικὸ ρόλο τῆς. Ἰδιαίτερα τὸ σχολεῖο, πού ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς μνήμης ἔχει περάσει σήμερα στὴ δουλεία τῆς λογικοκρατίας, πρέπει νὰ πάψει νὰ εἶναι μόνο σχολεῖο παροχῆς γνώσεων καὶ νὰ ἀναλάβει τὸν παιδαγωγικὸ ρόλο του, πού δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ ὀδηγήσει τὸ νέο ἄνθρωπο, μέσα ἀπὸ τὴ γνώση, στοὺς δρόμους τῆς ἀλήθειας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς προόδου μὲ βάση τὶς διαχρονικὲς ἀξίες τῆς ζωῆς.

Μιὰ τέτοια παιδεία πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι παιδεία ἀλήθειας. Σήμερα, δυστυχῶς ἐπικρατεῖ παντοῦ τὸ ψέμα καὶ ἡ ὑποκρισία. Ἡ ἀλήθεια ἂν δὲν καταδιώκεται, παραμερίζεται καὶ χλευάζεται. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως χρειάζεται τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ τραφεῖ σωστὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ καὶ νὰ μπορέσει ἔτσι, ζώντας μέσα στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, νὰ δημιουργήσει ἀληθινὸ πολιτισμὸ. Κίνητρο γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο ἡ ὠφέλεια ἢ τὸ συμφέρον. Οἱ ἐπιστημονικὲς προσπάθειες τῶν ἐρευνητῶν, πού θυσιάσαν πολλὲς φορὲς καὶ τὴ ζωὴ

τους χάρη τῆς ἀλήθειας, δὲν ἔγιναν μὲ κίνητρο τὸ συμφέρον, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶ ἄμεση ἐσωτερικὴ παρόρμηση ἀναζήτησης τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀλήθειας. Τὸ «εὕρηκα» τοῦ Ἀρχιμήδη κατὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν σωμάτων, ἡ χαρὰ τοῦ Πυθαγόρα γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἐκατόμβης καὶ ἡ πολυθρύλητος φράση τοῦ Δημόκριτου ὅτι προτιμᾷ νὰ ἀνακαλύψει μιὰ αἰτιολογία παρὰ νὰ γίνῃ μεγάλος βασιλιάς ἀποτελοῦν τρανὰ παραδείγματα πού ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴ τὴν ἀλήθεια. Αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ παρόρμηση ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας ὀφείλει νὰ καλλιεργεῖ ἡ παιδεία.

Ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας ὡς ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου, σχετίζεται μὲ τὴ μεταφυσικὴ γνώση πού ἀποτελεῖ τὴν ἀνώτατη δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Κατὰ τὸν Ἀναξαγόρα μόνον γι' αὐτὴ τὴ γνώση ἀξίζει νὰ γεννηθεῖ κάποιος. Κατὰ δὲ τὸν Πλάτωνα εἶναι ἀγαθὸ, «οὐ μείζον οὐτ' ἤλθεν οὐτ' ἤξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει».

Ὅταν ὁ Χριστὸς ρωτήθηκε ἀπὸ τὸν Πλάτο «τί ἐστὶν ἀλήθεια», δὲν τοῦ ἀπάντησε, γιὰτὶ γνώριζε ὅτι ὁ Πλάτος δὲν εἶχε τὴν ἐσωτερικὴ ἰκανότητα καὶ διάθεση νὰ ἐννοήσῃ τί εἶναι ἀλήθεια.

Ὅφείλει ἐπίσης ἡ παιδεία, σήμερον πού τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου ἔχει μειωθεῖ ἢ διαταραχθεῖ σὲ βαθμὸ πού ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ νόμος τῆς ζούγκλας στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπαναφέρει στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων τὴ μεγάλη ἀρετὴ τῆς δικαιοσύνης, νὰ τὴν καταστήσῃ ἐσωτερικὸ δῶμα καὶ θερμογρῶ δύναμη τῆς ψυχῆς κάθε ἀνθρώπου καὶ κυρίως τῶν νέων, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα στοιχεῖα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Ἀκόμη εἶναι ἀνάγκη ἡ παιδεία νὰ καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐλεύθερος ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ὄνθρωπος, μόνον μέσα σ' ἓνα πνεῦμα ἐλευθερίας μπορεῖ νὰ νοιώθῃ καὶ νὰ πορευεῖται ὡς ἄνθρωπος. Ἐλευθερίας ὅμως ἀληθινῆς πού ἀποκτᾶται μὲ γνώση, προσπάθεια, θυσία, ἀγῶνα ἀδιάκοπο. «Θέλει ἀρετὴ καὶ τόλμη ἡ ἐλευθερία», ἀποφαίνεται ὁ μεγάλος ἑπτανήσιος ποιητὴς μας. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἔχει ἐλευθερία μὰ δὲ νοιώθῃ ἐλεύθερος. Γιὰτὶ ἀκριβῶς τοῦ λείπει αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία πού τὸν ἀπελευθερώνει ἀπὸ κάθε εἶδους δουλεία, ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ.

Τέλος, ἡ παιδεία μας πρέπει νὰ εἶναι παιδεία ἀγάπης. Μιᾶς ἀγάπης πού θὰ ἀποτελεῖ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, θὰ ἀγκαλιάζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς διακρίσεις καὶ θὰ διακρίνεται γιὰ τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀνιδιοτέλειά της. Μιᾶς ἀγάπης πού θὰ ἀφήνῃ πίσω της κάθε ἐγωκεντρικὴ ἀπομόνωση καὶ κάθε συμφεροντολογικὴ καὶ ἀτομικιστικὴ σκέψη καὶ θὰ ἐκδηλώνεται ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ὅπως διακηρύχθηκε ἀπὸ τὸ Θεάνθρωπο στὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία.

Ἡ ἀγάπη αὐτὴ, γράφει ὁ Εὐάγγελος Παπανοῦτσος, ἔφερε τὰ πάνω κάτω. Εἶναι μιὰ νέα κατάκτηση πού πραγματοποιήσῃ ἡ ἠθικὴ συνείδηση, ἀποφαίνεται. «Πρόκειται, γράφει, γιὰ μιὰ «κοπερνικάνα ἀντιστροφὴ», ἓνα ἀναποδογύρισμα τοῦ ὀπτικοῦ μας ἄξονα. Ὅπως μὲ τὴ θεωρία τοῦ Κοπέρνικου ἀντιστράφηκαν οἱ ὄροι στὸ πλανητικὸ μας σύστημα καὶ τὴ θέση τῆς γῆς στὸ κέντρο του τὴν ἐπῆρε ὁ ἥλιος, ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία ἐστία τῆς ἠθικῆς πράξης γίνεται τὸ ὑποκείμενον πού δρᾷ, ὄχι ὁ ἄλλος (εἴτε ὁμοεθνῆς εἶναι καὶ φίλος εἴτε διώκτης καὶ ἐχθρὸς) πού δέχεται τὴν ἐνέργειά του. Ἡ ἀγάπη ὅταν ἀγαπᾷ, ἐσένα τὸν ἴδιο ἔχει στόχο, ἐσένα ἐξαγνίζει καὶ ὁμορφαίνει»³. Κοντὰ στὴν ἀγάπη θὰ πρέπει ἡ παιδεία

νά καλλιεργεί και τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας. Χωρὶς τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ εἶχε ποτὲ καταφέρει νὰ δημιουργήσει ὄ,τι ὠραῖο και ὑψηλὸ κατόρθωσε νὰ ἐπιτύχει στὸ διάβα τῆς ἱστορίας του. Καὶ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας ποὺ λείπει ἀπὸ τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ, γι' αὐτὸ και τὰ ἐπιτεύγματά του σὲ τομεῖς ποὺ ἀπαιτεῖται πνεῦμα ἀλτρουϊσμοῦ και αὐτοθυσίας εἶναι πολὺ φτωχά.

Στὶς ἡμέρες μας ἡ κυριαρχοῦσα ἀντίληψη δὲν συμβαδίζει μὲ ὅσα ἀναφέρονται παραπάνω. Σήμερα δὲν περιφρονοῦνται μόνο θεμελιώδεις θεσμοὶ και ἀξίες, ἀλλὰ και ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Ὑποθάλλεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀμοραλισμοῦ, λειδωροῦνται ἀρχές και ἀξίες και ὁ ἄνθρωπος κατευθύνεται μὲ πάθος πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ και τὴ θεοποίηση κάθε λογῆς εἰδώλων, τὰ ὁποία ὑψώνονται σὲ ὑψιστες ἀξίες τοῦ ὠραίου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἀτομικῆς και κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔχουμε, δηλαδή, ἀνατροπὴ τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιών μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατεῖ τὸ ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀλήθειας, τὸ ἄδικο ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης, τὸ ἄσχημο ἀντὶ τοῦ ὠραίου, τὸ ἀνήθικο ἀντὶ τοῦ ἠθικοῦ, τὸ παροδικὸ ἀντὶ τοῦ αἰώνιου. Ἡ βαθιὰ κρίση ποὺ δημιουργεῖ αὐτὴ ἡ ἀνατροπὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας. Σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ἀτομικῆς, κοινωνικῆς και πολιτικῆς ζωῆς παρατηροῦνται σήμερα φαινόμενα ποὺ ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴ τὴ βαθιὰ κρίση ποὺ βιώνει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος.

Γιὰ νὰ ξεπεραστεῖ αὐτὴ ἡ κρίση, ὅπως ἐπισημάνσαμε ἤδη, δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος ἀπὸ τὸ δρόμο μᾶς ἀληθινῆς παιδείας. Μᾶς παιδείας ποὺ δὲν θὰ περιορίζεται μόνο στὴν παροχὴ γνώσεων, ἀλλὰ κυρίως θὰ ἀποβλέπει στὴν ἐσωτερικὴ γνώση, δηλαδή τὴ γνώση τῆς γνώσεως. Αὐτὴ ἡ γνώ-

ση ἀποτελεῖ τὴ συνείδηση τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς και τῶν ἀξιών ποὺ τὴ διέπουν. Διατυπώθηκαν, βέβαια, κατὰ καιροὺς ἀπόψεις ποὺ ἀμφισβήτησαν τὴ διαχρονικότητα αὐτῶν τῶν ἀξιών⁴, ἡ πανανθρώπινη ὅμως συνείδηση τίς θεωρεῖ ἀπόλυτες ἀξίες ποὺ δὲν ἀλλάζουν μὲ τίς ἐποχές και τοὺς λαοὺς. «Οἱ μεταφυσικοὶ προσανατολισμοὶ τοῦ ἀνθρώπου, γράφει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, τὰ συστήματα τοῦ Πλάτωνα και τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Αὐγουστίνου και τοῦ Καρτέσιου, τοῦ *Leibnitz* και τοῦ *Kant* δὲν ἀπαρχαιοῦνται ὅπως ἡ χημεία τοῦ *Lavoisier*, ἡ μηχανὴ τοῦ Νεύτωνος και ἐν γένει ἡ θετικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ὑπόκειται εἰς πρόοδον και ἐξέλιξιν»⁵. Ὁ δὲ Ἀκαδημαϊκὸς Γ. Κοντόπουλος, σὲ πρόσφατο συνέδριο ποὺ ὀργάνωσε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, διειπλώσε τὴν ἀποψη ὅτι: «Ἡ θέα ἐνὸς κόσμου ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ ὑπολογιστὲς εἶναι μιὰ θέα κολάσεως, ὄχι ἐνὸς γήινου παραδείσου. Δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Σύμπαντος εἶναι νὰ δημιουργήσει μιὰ τέτοια κόλαση. Ἀντιθέτως τὸ σύστημα τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών περιλαμβάνει πολὺ περισσότερο βαθιὰ και ἀξιόλογα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ἀγάπη, ἡ συμπάθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φροντίδα γιὰ τὸν συνάνθρωπο, καθὼς ἐπίσης ἡ ὁμορφιά, ἡ ἁρμονία, ἡ εὐτυχία, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ ὑπέρτατο Ἄγαθόν. Σὲ ἓνα τέτοιο σύστημα ἀξιών ἡ προαγωγὴ τῆς γνώσεως ἔχει ἓναν εὐγενῆ χαρακτήρα, ὄχι ἀπλῶς βελτιώνει τὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ φέρνει τὸν ἄνθρωπο πιὸ κοντὰ στὸ βασικὸ πνεῦμα τῆς δημιουργίας... Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ περιλαμβάνει ἠθικὲς ἀξίες. Οἱ αἰσθητικὲς και ἠθικὲς ἀξίες δὲν μποροῦν νὰ ἀποδειχθοῦν ἐπιστημονικά. Εἶναι πέραν ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι λιγώτερο σημαντικὲς. Προσωπικά δὲν μπορῶ νὰ ἰδῶ ἓνα σκοπὸ στὸ Σύμπαν,

ἂν αὐτὸς δὲν ἐνσωματώνεται στὶς ὑψηλότερες καὶ εὐγενέστερες ἀνθρώπινες ἀξίες πού τις θεωρῶ σὰν ἀνταύγειες τῶν αἰώνων ἀξιῶν τῆς ὅλης ὑπάρξεως»⁶.

Καὶ κατὰ τελευταῖο. Ἡ μόνη ἀληθινὴ δημοκρατία πού ἐγνώρισε ποτὲ ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ Ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία, στηριζόταν περισσότερο στὴν ἐσωτερικὴ γνώση καὶ βίωση τῆς οὐσίας της, στοὺς συναισθηματικούς καὶ ἠθικούς, δηλαδή, δεσμούς καὶ τις κοινὲς ἀξίες πού βίωναν οἱ πολῖτες, παρὰ στὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματά της. Ἄς σημειώσουμε καὶ τοῦτο: τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ δημοκρατία κράτησε ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνες, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀθηναῖοι πολῖτες βίωναν μιὰ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία πού πηγάζε ἀπὸ τὴ συνειδητὴ γνώση τῆς ἐλευθερίας τους.

Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλοὶ πού μιλοῦν γιὰ κινδύνους πού ἀπειλοῦν τὴ δημοκρατία, ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅσα ἔλεγε ὁ *Hedin*, ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς φιλελεύθερης πολιτικῆς ζωῆς μιᾶς σύγχρονης δημοκρατίας, τῆς Σουηδίας. «Ἐπὶ ὑπάρχουν, ἔλεγε, πολλοὶ οἱ ὁποῖοι παραπονοῦνται καὶ τρομάζουν γιὰ τοὺς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τὴ δημοκρατία. Ἔχουμε μέσο γιὰ νὰ ἀπομακρύνουμε τοὺς κινδύνους αὐτούς. Ἐνα μέσο τὸ ὁποῖο δὲν ἀπατᾶ καὶ μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ μὲ μιὰ φράση: «παιδεύσατε τὸ λαό»⁷.

Κάποτε πού ὁ λαὸς μᾶς βίωνε τὴ λεβεντιὰ τῆς γνώσης καὶ ἀγωνιζόταν ἄγρυπνος τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸ, τὸν τίμιο καὶ

τὸ δημιουργικὸ, ἔπλασε ἓνα Διγενὴ Ἀκρίτα πού «σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει, τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα, στὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια...». Σήμερα πού οἱ καιροὶ ἀπαιτοῦν καὶ πάλι ἐπαγρύπνηση καὶ ἐτοιμότητα ἀντιστάσεως στὶς κάθε εἶδους δυνάμεις πού ἐπιβουλεύονται ὄχι μόνο τὴν ἀτομικὴ μας ὑπόσταση, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτιστικὴ καὶ ἐθνικὴ μας κληρονομιά, ἐπιχειρώντας νὰ μᾶς καταστήσουν ἄβουλα ὄντα κατώτερα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασής μας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ πού μᾶς ἔχει ἀνατεθεῖ, ἡ προτροπὴ «δράξασθε παιδείας» εἶναι ἡ μόνη λύση. Μιᾶς παιδείας πού στὴ θέση τοῦ Καρτεσιανοῦ «*cogito ergo sum*» θὰ τοποθετήσῃ τὸ «νοιώθω μέσα μου τὴ λεβεντιὰ τῆς ἀληθινῆς γνώσης καὶ ἀγωνίζομαι νὰ τὴν κάνω πράξη τῆς ζωῆς μου, ἄρα ὑπάρχω».

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ

Ἐπόπτης Ἐκπαιδεύσεως

τ. Γεν. Δ/ντῆς Ὑπουργείου Παιδείας

Σημειώσεις:

1. *Al. Carrel*, «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ἀγνωστος» (Μετάφραση Ν. Τζαρτζάνου).
2. Αἰσχύλου, «Ἐπὶ ἐπὶ Θήβαις», στιχ. 17.
3. Ἐφημερίδα τὸ «ΒΗΜΑ», 22 - 12 - 1974.
4. Κάρλ Μάρξ «Συμβολὴ στὴν κριτικὴ τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας» καὶ Νίτσε, «Γενεολογία τῆς ἠθικῆς».
5. Παναγ. Κανελλόπουλου, «Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας», Ἀθήνα 1932, σελ. 16.
6. Περιοδικὸ «Ἀκτίνες», ἀρ. 683, σελ. 237.
7. Κ. Σπεσιέρη, «Τὰ εἶδη τῆς γνώσεως», Ἀθήνα 1949, σελ. 154.

ΣΥΝΥΠΕΥΘΥΝΟΙ

“Ολοι συμφωνούν. ‘Ο πάλαι ποτέ πολιτισμένος κόσμος μας, βαίνει πρὸς διάλυσιν. Έχει χάσει τὸν μπόουσουλα. Κανείς δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ μεγάλα ἢ μικρὰ κοινωνικά προβλήματα. Κανείς δὲν προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ τις πληγὲς ποὺ ταλαιπωροῦν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ τις περισσότερες ἐμεῖς εἴμαστε ὑπεύθυνοι. Τίς προκάλεσε ἡ ἀφροσύνη μας.

‘Ακούω διαμαρτυρίες. Μὰ τί λέτε; Έδῶ γίνονται κάθε τόσο συνέδρια γιὰ τὰ διάφορα προβλήματα. ‘Ακόμη καὶ γιὰ τὰ παιδιά τῆς ‘Αφρικῆς (γιὰ φαντάσου) ποὺ πεθαίνουν γιὰτὶ δὲν ἔχουν ἓνα ποτῆρι γάλα ἢ μιὰ ἀσπιρίνη. Μὲ τὰ λόγια ἀσφαλῶς ἀσχολούμεθα. Τὰ ἔργα μας ποῦ εἶναι. Τόσα χρόνια συζητάμε. Καὶ τὰ παιδιά τῆς ‘Αφρικῆς ἐξακολουθοῦν νὰ πεθαίνουν.

‘Αλλὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτά. Εἶναι καὶ τὰ δικὰ μας παιδιά. Σ’ ὀλόκληρο τὸν πολιτισμένο ἢ τὸν πάλαι ποτέ πολιτισμένο κόσμο, τὰ ναρκωτικά κάνουν θραῦσι. Κυρίως στὰ νειῶτα. ‘Αφοῦ τὰ ἔπεισαν (ἐκείνοι ποὺ εἶχαν συμφέρον) ὅτι ὁ Παράδεισος τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι οὐτοπία, τοὺς ἐξασφάλισαν τὸν παράδεισο τῆς ἡρωΐνης καὶ τῆς κοκαΐνης ποὺ εἶναι σκέτη κόλασις, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν γλυτώνει κανείς. Καὶ τὰ δύστυχα νειῶτα, ποὺ εἶχαν τόσες ἀντιρροήσεις γιὰ νὰ πιστέψουν τις εὐαγγελικὲς ἀλήθειες, ποὺ τοὺς ὀδηγοῦν στὴ ζωὴ, πίστεψαν τὸ πελώριο αὐτὸ ψέμμα, ποὺ τοὺς ὀδηγεῖ κατ’ εὐθείαν στὸ θάνατο. Δυστυχῶς, τίς περισσότερες φορὲς δὲν προφθαίνου νὰ ἀλλάξουν πορεία, μολονότι βλέπου τὸν κρημνὸ.

Καὶ νὰ ἦταν μόνο αὐτό; Κάθε τόσο ἀνακαλύπτεται κάποιος εὐνολόγητος, κατὰ τὸ φαινόμενο, εὐρωπαϊὸς πολίτης (τίτλος τιμῆς), ποὺ διακινεῖ ὀλόκληρη ἐπιχειρησι ντροπῆς, μὲ θύματα μικρὰ παιδιά. Συνήθως, μέσω τοῦ διαδικτύου. Σκοπός; ‘Η «διασκέ-

δασις» ἐνηλίκων! ‘Ανακαλύπτεται λοιπόν. Καὶ τί γίνεται; Τίποτα. Κατάσχονται τὰ σύνεργα τῆς ἐπιχειρήσεως (δίντεο) καὶ νομίζω ὅτι ὅλη ἡ ἱστορία σταματᾷ ἐκεῖ. Δὲν ἄκουσα γιὰ δίκες, γιὰ ποινὲς ἀνάλογες μὲ τὸ εἰδεχθὲς ἔγκλημα. Έδῶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν γίνονταν ὀργανωμένες ἐκδρομὲς Εὐρωπαϊῶν, στὶς χῶρες τῆς νοτιοανατολικῆς ‘Ασίας, γιὰ νὰ βροῦν μικρὰ παιδιά (ἀντὶ 5 δολλαρίων), ἀγόρια καὶ κορίτσια, τροφὴ στὰ πάθη τους. ‘Ολοι τὸ ἔξεραν. Κανείς δὲν ἀντιδρούσε. Καὶ πιθανόν, ὅταν γύριζαν στὴν πατρίδα τους, θὰ καλοῦσαν τοὺς φίλους τους (προοδευτικούς κ’ αὐτοὺς) καὶ θὰ ἔδειχναν δίντεο, μὲ ὅλες τις λεπτομέρειες. ‘Εως ὅτου ἐπανεστάτησε ἡ Φύσις. ‘Η θάλασσα, «ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος», ἄφησε τὴν προαιώνια κοίτη της, καὶ ὤρμησε στὴν ξηρά, πνίγοντας θύματα καὶ θύτες. ‘Αλλὰ μήπως συνετίσθηκα;

Σὲ κάθε δῆμα μας ὀργιάζει ἡ ἀνηθικότητα. Ποιὸς τὸ προσέχει; Ποιὸς ἀναρωτιέται ποῦ θὰ πάη αὐτὴ ἡ κατάστασις; Μερικοὶ ἀποτολμοῦν νὰ μιλήσουν γιὰ τὴν ἀνάγκη ἠθικοποίησης τῆς κοινωνίας. ‘Αλλὰ μέχρι ἐκεῖ. ‘Οτι γιὰ νὰ γίνῃ ἠθικοποίησις χρειάζεται ἠθικὴ, δὲν τὸ λέει κανείς. Ψωμί χωρὶς ἀλεύρι. ‘Η ἠθικὴ δὲν ὑπάρχει στὸ λεξιλόγιο τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Δὲν τὸν ἐξυπηρετεῖ. Τὴν ταυτίζει μὲ τὴν καθυστέρησι.

Καὶ σκέπτομαι. Αὐτοὶ δὲν ξέρουν(;) ὅτι χρειάζεται ἠθικὴ γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἀνηθικότης. Έμεῖς δὲν πρέπει νὰ τοὺς τὸ ποῦμε; Δὲν πρέπει νὰ τοὺς διαφωτίσουμε; ‘Ιδιαίτερα τοὺς νέους; εἶναι κριμα νὰ πηγαίνει κατὰ κρημνὸν ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότης, ἐμεῖς νὰ ξέρουμε τί πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νὰ σωθῇ καὶ νὰ σιωποῦμε. Έν τοιαύτη περιπτώσει, φοβοῦμαι ὅτι εἴμεθα συνυπεύθυνοι.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΔΥΟ ΓΕΝΕΕΣ

Τὸν τρέχοντα μήνα συμπληρώθηκαν ἑξήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Joseph Holzner: «Παῦλος», τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ νὰ προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ μὲ τις ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις του, 15 τὸν ἀριθμὸ, πρᾶγμα καθόλου συνηθισμένο σὲ ἐποχὴ πληθωρισμοῦ τῶν βιβλίων.

«Ὅποιος θελήσει νὰ παρουσιάσει τὸ βιβλίο τοῦ J. Holzner πρέπει ἀμέσως καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ νὰ πεῖ πὼς πρόκειται γιὰ ἓνα κλασικὸ βιβλίο, ποῦ δὲν πρέπει νὰ λείπει ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη κανενὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποῦ ὅταν τὰ συναντήσεις στὸ δρόμο σου ἢ ζωὴ σου ἐπηρεάζεται βαθειὰ ἀπὸ τὴ μελέτη τους. Ἔτσι ὅσο προχωρεῖς στὴ μελέτη τοῦ «Παύλου» αισθάνεσαι τὸν ἑαυτό σου ὄχι μόνο πλουτισμένο σὲ γνώσεις, ἀλλὰ καὶ τονωμένο πνευματικὰ ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Θέμα τοῦ βιβλίου ὁ Παῦλος, ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν - καὶ ἀπόστολος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰδικώτερα. Ἡ ζωὴ, οἱ ἀγῶνες, ἡ δράση, οἱ διωγμοί, τὰ δεσμά, οἱ θρίαμβοι τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου φανερῶνται ἀνάγλυφα στὴν ἐργασία αὐτή. Πλούσιο σὲ εἰδικὸ ὕλικὸ τὸ βιβλίο αὐτὸ παρουσιάζει μὲ βάθος καὶ πληρότητα τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ δίνει τὴν τελευταία λέξη τῆς ἐπιστήμης. Ὅμως δὲν εἶναι ἓνα ξηρὸ ἐπιστημονικὸ δοκίμιο. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει μέσα του ζωὴ. Ὁ συγγραφέας ἔχει ζήσει τὸ ὑπέροχα μεγάλο θέμα του, τὸ ἔκαμε ζωὴ του καὶ γράφοντας, ἔδινε κάτι ποῦ εἶναι γεμάτο ζωὴ. Ἐπιστήμη ἀλλὰ καὶ πίστη βαθειὰ καὶ πνευματικὴ ἀνωτερότητα καὶ λογοτεχνικὸ ταλέντο ἐξαιρετικῆς ἀλήθειας, ἔχουν

συνδυασθεῖ γιὰ νὰ ἀπαρτισθεῖ μιὰ τέτοια ἐργασία. Δὲν εἶναι πέρριεργο πὼς μία τόσο ἐξαιρετικὴ συμβολὴ στὴ μελέτη ὄχι μόνον τοῦ Χριστιανισμοῦ μὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας γενικὰ εἶχε παγκόσμια ἀποδοχὴ μὲ ἐπαινημένες ἐκδόσεις στὸ γερμανικὸ πρωτότυπο, ὅσο καὶ στίς διάφορες γλώσσες ποῦ ἔχει μεταφρασθεῖ»*.

Ἐπαλήθευση αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ 15 ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα γιὰ χρονικὸ διάστημα ἑξήντα ἐτῶν.

«ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ» ΠΑΡΕΚΤΡΟΠΕΣ

Ἔχει καταστει πλέον θλιβερὸ ἐπακόλουθο τῶν φοιτητικῶν κινητοποιήσεων ἢ καταστροφὴ ἀπὸ ὁμάδες «φοιτητῶν» πολυτίμων ἐργαστηριακῶν ἐγκαταστάσεων καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν, πραγμάτων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν πολύτιμη περιουσία αὐτῶν καὶ ἀποσκοποῦν στὴν πληρέστερη ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι οἱ χῶροι, ὅπου στεγάζονται τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ εἶναι ἀφύλακτοι, ἔρμαιοι στίς διαθέσεις ὁποιασδήποτε ταραχοποιῶν στοιχειῶν. Ἡ σιωπηλὴ πλειοψηφία τῶν ἐπιμελῶν σπουδαστῶν ἀδρανεῖ, οἱ πανεπιστημιακὲς ἀρχές, ἐπικαλούμενες τὴν κακῶς νοσημένη στὴν συγκεκριμένη περίπτωσι ἐννοια τοῦ ἀσύλου, διστάζουν νὰ ζητήσουν τὴν συνδρομὴ τῆς ἀστυνομίας γιὰ τὴν προστασία τῆς περιουσίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν ιδρυμάτων καὶ κατ' ἐπέκταση αὐτῆς τῶν ἐλλήνων πολιτῶν.

Ὅλοι κόπτονται ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόσμου γιὰ τὶς δικαιολογημένες καὶ μὴ δαπάνες ἢ καὶ σπατάλες τοῦ δημοσίου χρή-

* Ἀλέξ. Τοιριντάνης: «Ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων», Ἀκτίνες ἔτος 1948 σελ. 348.

ματος, προϊόντος τοῦ ἔλληνα φορολογούμενου καὶ κανεῖς ἐξ αὐτῶν δὲν τολμᾷ νὰ ἐπικρίνει τὶς βαρβαρότητες τῶν ἀναρχικῶν αὐτῶν νέων.

Ἐφορεῖς καὶ δημόσια ταμεῖα εισπράτουν μετὰ ἀκριβείας τοὺς βεβαιωμένους φόρους τῶν πολιτῶν ἐπιβάλλοντας καὶ τὰ νόμιμα πρόστιμα σὲ περιπτώσεις καθυστερημένων πληρωμῶν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἡ πολιτεία μὲ διάφορα προσχήματα ἀδυνατεῖ νὰ προστατεύσει τὴν περιουσία της γιὰ τοὺς σκοποὺς τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ. Κατὰ τὰ ἄλλα ἔχομε κοροεσθεῖ ἀπὸ διακηρύξεις καὶ λόγους περὶ δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν.

Ο ΚΛΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

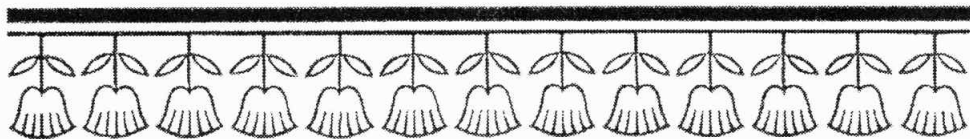
Οἱ οἰκογενειακοὶ θεσμοὶ στὸν τόπο μας, ὅπως πολὺ περισσότερο σὲ χώρες τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔχουν ἀπὸ δεκαετιῶν σὺν τῷ χρόνῳ κλονισθεῖ τόσον στὸν κοινωνικὸ περίγυρο, ὅσον καὶ στὸ οἰκογενειακὸ δίκαιο. Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας, τὸ λεγόμενον αὐτόματο διαζύγιο καὶ ἡ προσφάτως προβλεπόμενη καθιέρωση, μὲ τὴν ψήφιση ἀπὸ τὴν βουλὴ νομοσχεδίου γιὰ νομικὰς ρυθμίσεις, μὲ τὶς ὁποῖες διασφαλίζονται ἀστικά δικαιώματα γιὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἀπὸ τὶς λεγόμενες «ἐλεύθερες συμβιώσεις», δηλαδή ἐκτὸς νομίμου γάμου, ἀποτελοῦν τὸ ἰσχύον θεσμικὸ πλαίσιο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ πολιτεία ἔχει ἀποστεῖ ἀπὸ τὶς παραδοσιακὰς ἀρχές, μὲ τὶς ὁποῖες στὸ ἀπώτερο ἀλλὰ καὶ στὸ πρόσφατο παρελθὸν ἐστηρίζετο ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια.

Τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὰ ὑφιστάμενα στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητας εἶναι μᾶλλον σὲ χαμηλότερα ποσοστὰ οἱ ἀριθμοὶ διαζυγίων, ἐξωγάμων τέκνων κ.λ.π. ἐναντι ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἰσχύουν σὲ ἄλλες χώρες δὲν εἶναι ἀρκούντως καθηγουχαστικὲς διαπιστώσεις. Ἡ τάση ἀνόδου αὐτῶν προκαλεῖ μᾶλλον ἀνησυχία.

Ἀναλυτικώτερα στοιχεῖα ἐπ' αὐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἤθελε νὰ ἀναζητήσει ὁ ἀναγνώστης εἶναι καταχωρημένα στὸ πρόσφατο ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν οἶκο «Δαμασκός» βιβλίον τοῦ δρος Φιλολάου Δημητρίου «Πίστη καὶ ζωὴ» μὲ περιεχόμενα προβλήματα οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ ὅπως: διαζύγιο, προσέγγιση μιᾶς κοινωνικῆς πληγῆς, τεχνητὴ διακοπὴ τῆς κησέως: Δικαίωμα ἢ ἔγκλημα, ἐλεύθερης συμβίωσης καὶ παλλακεία καὶ ἄλλα. Στὸν ἐπίλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀναφέρεται ὅτι: «Ἔχει γίνεαι ἀντιληπτὸ, πῶς ὅπου πνέει τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ, τῆς ὀλοπρόθυμης προσφορᾶς καὶ θυσίας, τὰ λεγόμενα οἰκογενειακὰ προβλήματα εἴτε μηδενίζονται εἴτε καὶ ἂν τυχόν ἀναφανοῦν, ἐπιλύονται μὲ τὸν πιὸ ἀνώδυνο τρόπο χωρὶς νὰ ἀφήνουν δυσθεράπευτες καὶ δυσεπούλωτες πληγές. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ αὐτοπροσφορᾶς πηγάζει μόνον ἀπὸ τὴν «ἄνωθεν» ἀστείρευτη καὶ μοναδικὴ πηγὴ, ὅπως λέγει ἡ εὐχή: «Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ

Υπέρ της ανάγκης διαμόρφωσης ενός κώδικα δεοντολογίας, που θα προστατεύει τὰ παιδιά ἔναντι τῶν ἀνηλικίων ἐπιδράσεων τῆς τηλεόρασης, τάχθηκαν ὅλοι οἱ εἰσηγητὲς τῆς ἡμερίδας πού ὀργάνωσε ἡ Γενικὴ Γραμματεία Ἐπικοινωνίας καὶ ἡ Γενικὴ Γραμματεία Ἐνημέρωσης μὲ θέμα «Παιδιά καὶ ΜΜΕ - Οἱ ἀνήλικοι στὸ χῶρο τῆς ἐπικοινωνίας».

Στόχος τῆς ἐκδηλώσεως ἦταν ἡ ἐνημέρωση σχετικὰ μὲ τὰ δικαιώματα τῶν ἀνηλικίων ἀπέναντι στοὺς κινδύνους τῆς ὑπερβολικῆς ἐκθεσῆς τους καὶ τῆς συμμετοχῆς τους σὲ ἐκπομπὲς τῆς τηλεόρασης καὶ γενικότερα τῶν ΜΜΕ. Φαίνεται ὅτι τὸ θεσμικὸ νομικὸ πλαίσιο, ἐθνικὸ καὶ εὐρωπαϊκὸ, καλύπτει τὶς σημερινὲς ἀνάγκες προστασίας τῶν ἀνηλικίων ἀπὸ τέτοια γεγονότα, ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ λόγω τῆς ἐμφάνισης νέων τεχνολογιῶν.

Οἱ ἐπιστήμονες πού συμμετεῖχαν στὴν ἡμερίδα συμφώνησαν ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἄλλης κουλτούρας καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ χρέος τῶν πολιτῶν ἔναντι τῶν παιδιῶν τους. Ἐπιπλέον, ὑπάρχει ἀδήριτη ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐννοιας τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης καὶ στίς ἐπιχειρήσεις πού διαχειρίζονται τὰ ΜΜΕ.

Ἰδιαίτερα χαρακτηρίσθηκαν τὰ δελτία εἰδήσεων ὡς τὸ πιὸ βίαιο πρόγραμμα τῆς τηλεόρασης, ἐνῶ ὑποστηρίχθηκε ὅτι ἡ τηλεόραση κατασκευάζει τὸ σύνδρομο τοῦ μοχθηροῦ κόσμου, πού διαμορφώνει φοβισμένους ἐνηλίκους καὶ ὄχι ἐλεύθερους πολίτες. Ἐπιπλέον, κοινὸ συμπέρασμα τῶν ἐπιστημόνων ἦταν ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέ-

ρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὶς ἐπιβλαβεῖς ἐπιπτώσεις τῆς τηλεόρασης πέφτει στοὺς ἴδιους τοὺς γονεῖς τους.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν ἐπέμειναν ὅτι ἡ αὐτορρύθμιση τῶν καναλιῶν, μὲ τὴ δημιουργία κοινὰ ἀποδεκτῶν κωδίκων δεοντολογίας, μπορεῖ νὰ ἐπιλύσει τὸ ζήτημα. Μάλιστα, κατηγορήσαν γιὰ ἀδράνεια ὅλους τοὺς ἄλλους ἐμπλεκόμενους φορεῖς πού δὲν ἀξιοποίησαν τὴ δυνατότητα δημόσιας διαβούλευσης, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ νομοθεσία.

Οἱ τελευταῖοι ὅμως δὲν στάθηκαν καθόλου στὴν τεράστια κοινωνικὴ εὐθύνη πού ἔχουν οἱ τηλεοπτικοὶ σταθμοί, πού ἐκπροσωποῦν, οἱ ὁποῖοι προετοιμάζουν ἤδη τὰ τηλεοπτικὰ σπουπίδια τῆς ἐπόμενης τηλεοπτικῆς περιόδου. Ἡ δοκιμασμένη συνταγὴ δὲν ἐγκαταλείπεται, ἀλλὰ διαδίδεται πλέον ἐπικίνδυνα καὶ στὰ λεγόμενα σοβαρὰ κανάλια, κυρίως μὲ τὴν ἐπιδημία τῶν *reality* ἐκπομπῶν, πού φτάνουν πλέον στὰ ἄκρα, ἀφοῦ ἡ θεματολογία τους ἐξαντλεῖται μὲ τὸ χρόνο.

Ἡ *reality* τηλεόραση εἰσέβαλε στὰ ἑλληνικὰ προγράμματα τὸ 2001 καὶ ἔκτοτε ἔνα σημαντικό μερίδιο τῆς καθημερινῆς μας τηλεθέας ἀφιερώνεται σὲ τέτοιας ποιότητας καὶ περιεχομένου ἐκπομπές. Κάποιοι τηλεοπτικοὶ σταθμοὶ κατηγοροῦσαν τοὺς ἀνταγωνιστὲς τους, ὅταν πρῶτοι εἰσήγαγαν τέτοιες ἐκπομπές, ὅμως σήμερα ἔρχονται κι αὐτοὶ νὰ «ἐμπλουτίσουν» τὰ προγράμματά τους μὲ ὅσα μέχρι σήμερα ἀπαξίωσαν... Μάλιστα, θὰ προσπαθήσουν νὰ πείσουν

τούς τηλεθεατές ότι οι δικές τους παραγωγές είναι πιά πολύ... ντοκουμαντέρ, παρά reality έκπομπές!

Μιά τέτοια έκπομπή, με τόν τίτλο «*Extreme makeover*» θα προσφέρει δωρεάν πλαστικές επεμβάσεις στους παίκτες που θα συμμετέχουν. Μέσα στις πρώτες τρεις εβδομάδες συμπληρώθηκαν 4.200 αιτήσεις για 60 «χρυσές δωρεάν πλαστικές επεμβάσεις», με το 80% των υποψηφίων να είναι γυναίκες ηλικίας 20 - 45 ετών. Ήδη η επιτροπή επιλογής απορρίπτει άμέσως ανθρώπους με έγκαύματα, πρώην υπέρβαρους και άτομα ηλικίας άνω των 50 ετών, έπειδή τέτοιες μεταμορφώσεις δεν είναι έντυπωσιακές...

Σύμφωνα με την εταιρεία παραγωγής του «*Extreme makeover*», ο στόχος της έκπομπής είναι βαθύτατα «κοινωνικός»: να κάνει τους άλλους ανθρώπους να σκέφτονται καλά, πριν κάνουν πικρόχολα σχόλια για άλλους ανθρώπους με εξωτερικά αισθητικά προβλήματα! Στους τηλεθεατές και στα τηλεκοντρόλ που κρατούν στα χέρια τους έπαφίεται ή επιβράβευση ή η απόρριψη αυτής της ύψιστης τηλεοπτικής υποκρισίας.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΒΑΡΟΥ ΤΥΠΟΥ

Σε δημοσίευμα εφημερίδος, πριν από καιρό, διαβάσαμε τα εξής: «Σε πρόσφατο άρθρο του στη *Sudeutsche Zeitung*, ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας υπογραμμίζει πόσο σημαντική είναι η ποιοτική δημοσιογραφία για την πολιτική επικοινωνία και φτάνει στο σημείο να προτείνει την κρατική επιδότηση του σοβαρού Τύπου, κατά τα πρότυπα της δημόσιας τηλεόρασης, που επιχορηγείται από το κράτος. Χωρίς τη ροή της πληροφορίας, που κατακτάται μέσα από εκτεταμένη έρευνα και χωρίς τα ερεθίσματα από τα επιχειρήματα, που βασίζονται στην κοπιαστική επίδειξη, ή δημόσια επικοινωνία θα έχανε

τη ζωντάνια της. Η κοινή γνώμη θα σταματούσε να άψηφά λαϊκίστικες τάσεις και δεν θα μπορούσε να επιτελέσει πια τη λειτουργία της στο πλαίσιο του δημοκρατικού συντεταγμένου κράτους. Χωρίς την όρμη ενός Τύπου με άποψη, που ενημερώνει αξιόπιστα και σχολιάζει δημιουργικά, η κοινή γνώμη θα έχανε τη δυνατότητά της να σκέφτεται. Όταν διακυβεύονται η παροχή φυσικού αερίου, ή ηλεκτροδότηση ή η ύδροδότηση, το κράτος καλείται να έγγυηθεί την εξασφάλιση ενέργειας για τον πληθυσμό. Δεν θα έπρεπε να κάνει το ίδιο, τώρα που κινδυνεύει αυτή η άλλου τύπου ενέργεια, ή απουσία της οποίας θα ζημίωνε το κράτος, αναρωτιέται στο σχόλιό του ο Χάμπερμας, με άφορη τις φήμες για πώληση της ιστορικής εφημερίδας *Sudeutsche Zeitung*, καθώς η πλειοψηφία των μετόχων της επιθυμεί να απαλλαγεί από τον «κοινομικό θραχνά» της. Καμία δημοκρατία δεν μπορεί να άντέξει την απουσία μιας σθεναρής και ανεξάρτητης τέταρτης εξουσίας, έκτιμά ο Γερμανός φιλόσοφος στο σχετικό δοκίμιό του». (Καθημερινή 24.3.2007).

Ο ποιοτικός τύπος, διέρχεται στις ημέρες μας μία κρίση. Οι περισσότεροι άνθρωποι στον ανεπτυγμένο κόσμο ενημερώνονται από την τηλεόραση και το διαδίκτυο, ενώ οι αναγνώστες των εφημερίδων ελαττώνονται. Οι ειδήσεις, όμως, του ηλεκτρονικού τύπου δεν συγκρίνονται με αυτές του έντυπου. Οι αναλύσεις, τα άρθρα, οι κριτικές παρεμβάσεις, οι οποίες δημοσιεύονται σε μια σοβαρή εφημερίδα δεν προβάλλονται από τις τηλεοπτικές ειδήσεις, στις οποίες επικρατούν ή ισοπεδωτική απλοϊκότητας, ο λαϊκισμός και το εϋπεπτο των αναλύσεων. Οι ειδήσεις των ηλεκτρονικών μέσων ενημερώσεως απευθύνονται ως επί το πλείστον, σε παθητικούς καταναλωτές, σε αντίθεσι με τις ειδήσεις, σχόλια και αναλύσεις των σοβαρών εφημερίδων, οι οποίες απευθύνονται σε ενεργούς πολίτες.

Το ζητούμενο, σήμερα, είναι η προβολή και η αξιοποίησις του σοβαρού τύπου.

Μέσα στην πληθώρα τῶν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων, χρειάζεται ὁ πολίτης νὰ ἀποκομίσῃ ἐκεῖνες τὶς πληροφορίες, οἱ ὁποῖες τοῦ ἀνοίγουν νέους ὀρίζοντες στὴν σκέψι, στὴν ἐκτίμησι τῶν δεδομένων, στὴν μόρφωσι, στὴν ἐργασία του. Σὲ αὐτὸν τὸν τομέα ἡ σύγχρονη τεχνολογία μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ μὲ τὶς εὐκολίες τοῦ διαδικτύου, ἀφοῦ ὅλες σχεδὸν οἱ σοβαρὲς ἐφημερίδες δημοσιεύουν τὰ κείμενά τους καὶ στὸ διαδίκτυο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἄρθρα, ἀναλύσεις, σχόλια, μποροῦν νὰ ἀνευρίσκωνται νὰ μελετῶνται, νὰ ἀξιοποιῶνται καὶ νὰ ἀποθηκεύωνται πολὺ καιρὸ μετὰ τὴν πρώτη δημοσίευσί τους. Εὐχῆς ἔργο θὰ ἦταν καὶ στὶς ἰστοσελίδες τῶν χριστιανικῶν Ὁργανώσεων τῆς χώρας μας νὰ φιλοξενοῦνται ἐπιλεγμένα κείμενα τοῦ σοβαροῦ τύπου, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἰδανικὲς ἀφορμὲς γιὰ σκέψεις, προβληματισμούς, πολιτικὲς δράσεις καὶ συμπεριφορὲς.

Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομε μερικὲς προτάσεις γιὰ τὴν ἀξιοποίησι τοῦ σοβαροῦ τύπου. Ἄφιερῶματα καὶ ἄρθρα ἱστορικὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ ἐκπαιδευτικούς, στὰ σχολεῖα τους, ἀπὸ ἱερεῖς καὶ κατηχητὲς σὲ ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις στὶς ἐνορίες τους, ἀπὸ ἐπιστολογράφους στὴν τεκμηρίωσι τῶν ἐπιστολῶν τους μὲ παραπομπὲς καὶ

παραθέματα. Οἱ κριτικὲς τῶν εἰδικῶν δημοσιογράφων γιὰ τὰ θεάματα, ἀκροάματα καὶ ἀναγνώσματα, χρησιμοποιοῦνται ὡς ὁδηγὸς γιὰ τὴν ποιητικὴ ψυχαγωγία καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἐνημέρωσι. Οἱ πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἀναλύσεις βοηθοῦν σὲ μιὰ συνειδητοποιημένη πολιτικὴ δράσι, χωρὶς προκατάληψεις καὶ ἰδεοληψίες. Οἱ εἰδήσεις καθίστανται ἀφορμὲς συζητήσεων καὶ προβληματισμῶν μέσα στὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὲς γιὰ ἐντονωτέρη προσευχὴ πρὸς ἄνωθεν φωτισμό, ἀρωγὴ καὶ βοήθεια τῶν ἀναξιοπαθούντων καὶ δυστυχοῦντων ἀδελφῶν μας.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ σοβαροῦ τύπου μᾶς φανερῶνει πτυχὲς τοῦ πεπρωκότος κόσμου μας. Βεβαίως, γιὰ τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς ὁ κόσμος μας δὲν περιορίζεται μόνον στὴν πτῶσι, ἀλλὰ πίσω καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὴ κρύπτεται ἡ μεταμορφωτικὴ δύναμις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία «ἤγγικεν», εἶναι ἤδη παρούσα, μὲ τὴν ἐνσάρκωσι καὶ τὸ λυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ βλέπουν μὲ ἄλλο ὄμμα τὴν παρούσα πραγματικότητα καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ δεδομένα αὐτῆς πρὸς ἀγιασμό καὶ μεταμόρφωσι.

ΙΩΑΝ. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ἀξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Εἶναι γνωστή ἡ ἀντίθεση πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν ἐξελικτικῶν καί τῶν δημιουργιστῶν ἐπιστημῶν. Οἱ πρῶτοι εἶναι ὀπαδοί τῆς ἐξέλιξης τῶν ζώντων ὀργανισμῶν καί οἱ ἄλλοι ὑποστηρίζουν τή δημιουργία τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου ἀπό τὸ Δημιουργό Θεό.

Ἡ ἀντίθεση αὐτή παρατηρεῖται, ὅταν ἡ θρησκεία καί ἡ ἐπιστήμη ὑπαισέρονται ἡ μία στὰ «Οἰκόπεδα» τῆς ἄλλης. Ἡ θρησκεία δέν πρέπει νὰ μπαίνει στό χώρο τῆς ἐπιστήμης καί νὰ ἀποφαίνεται, οὔτε ἡ ἐπιστήμη στό χώρο τῆς θρησκείας καί νὰ θεολογεῖ. Ὄταν, λοιπόν, ἡ κάθε πλευρά παραμένει στό χώρο της, τότε δέν ἔχουμε καμία σύγκρουση.

Χάρηκα διαβάζοντας πρόσφατα μιὰ ἄποψη ἐπιβεβαιωτική τῶν παραπάνω, ἀπό κορυφαία Ἑλληνίδα ἐπιστήμονα, τήν 38χρονη Ἀνθρωπολόγο Κατερίνα Χαρβάτη. Τὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ TIME κατέ-

ταξε τὴν ἔρευνά της στὶς «δέκα πιὸ σημαντικὲς ἀνακαλύψεις τοῦ 2007». Ἡ κυρία Χαρβάτη εἶναι μόνιμη ἐρευνήτρια στό Ἰνστιτούτο Ἑξελικτικῆς Ἀνθρωπολογίας MAX PLANCK τῆς Λειψίας καί καθηγήτρια σὲ πανεπιστημιακὸ ἴδρυμα τῆς Ν. Ὑόρκης.

Σὲ συνέντευξή της (Καθημερινή, 3 - 2 - 2008) ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση «ἂν ἡ πίστη της ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ της ὑπόβαθρο», εἶπε: «Αὐτὰ τὰ ἔχω ξεκαθαρίσει ἀπὸ πολὺ νωρίς, χάρις σὲ ἓνα θεολόγο πού εἶχα στό Γυμνάσιο, ἓνα φωτισμένο ἄνθρωπο, πού μᾶς μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῆς θρησκείας, τῆς Ἀγίας Γραφῆς γιὰ παράδειγμα. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ θρησκεία δέν ἐρχονται σὲ σύγκρουση, γιὰτὶ δίνουν ἀπαντήσεις σὲ διαφορετικὰ ἐρωτήματα. Ἡ ἐπιστήμη ἀπαντᾷ στό πῶς καί ἡ θρησκεία στό γιατί. Αὐτὸ τὸ μήνυμα προσπαθῶ νὰ περάσω καί στὰ παιδιά μου καί στοὺς φοιτητές μου».

Μὲ ἐκτίμηση
Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ
Καλαμάτα

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκότητος: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 1,20. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 12, ἐξωτερικοῦ € 30. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύσιμα ἢ μὴ, δέν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διδλοοχρῆσαι δέν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούνιος 2008

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Επιμέλεια: Ἀναστασία Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Δρος ΦΙΛΟΛΑΟΥ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

1ος ΚΥΚΛΟΣ

(ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ)

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»**

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»
Καρότη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283